

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE GÖZLENEN
SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
OTOMATİK DÜŞÜNCELER, CİNSİYET VE SINIF DÜZEYİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hazırlayan:
Eray KURTOĞLU

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. T. Fikret KARAHAN

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2009

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE GÖZLENEN
SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
OTOMATİK DÜŞÜNCELER, CİNSİYET VE SINIF DÜZEYİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hazırlayan:
Eray KURTOĞLU

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. T. Fikret KARAHAN

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2009

KABUL VE ONAY

Eray KURTOĞLU tarafından hazırlanan “Lise Öğrencilerinde Gözlenen Saldırganlık Düzeylerinin Otomatik Düşünceler, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 19/06/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet E. KARDOĞAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Gülay ER

Üye: Yrd. Doç. Dr. T. Fikret KARAHAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/2009

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

___/___/2009

Eray KURTOĞLU

Anneme ve Babama...

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamın yürütülmesinde ve sonuçlandırılmasında pek çok değerli insanın katkıları olmuştur. Öncelikle, yüksek lisans öğrenimim boyunca empatik yaklaşımı ile yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübesinden güç aldığım değerli hocam Prof. Dr. Kurtman ERSANLI'ya; yüksek lisans öğrenimimde benimle bilgi ve becerilerini paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Seher BALCI ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. M. Emin SARDOĞAN, Yrd. Doç. Dr. Melek KALKAN, Yrd. Doç. Dr. Müge YILMAZ ve Yrd. Doç. Dr. Yaşar BARUT'a; araştırmamın tasarlanmasında, yürütülmesinde ve uygulanmasında büyük bir özveri ve sabırla bana yol gösteren, bildiğim birçok şeyi borçlu olduğum değerli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. T. Fikret KARAHAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmalarımnda desteğini her zaman hissettiğim ve değerli zamanını bana ayıran hocam Abdullah Nuri DİCLE'ye; çeviri çalışmalarımnda emeğini ve desteğini göz ardı edemeyeceğim sevgili hocam Selçuk YILMAZ'a; eğitimim süresince İstanbul – Samsun yolculuk izinlerimde engin hoşgörüsü ile bana her zaman yardımcı olan Müdürüm Sadrettin ERDAL'a; uygulama yaptığım okullardaki Psikolojik Danışman arkadaşlarıma; tez çalışmam boyunca hep yanımda olan dostlarım Güven Gürel, Cevat CİVCİ, Cem ERCEBE ve Erdal TEZCAN'a teşekkür ederim. Yüksek lisansa başladığım günden tezimi teslim ettiğim güne kadar desteğini her zaman kalbimde hissettiğim her şeyim Sinem KUL'a; doğduğum günden bugüne kadar olduğu gibi tez çalışmam süresince de sonsuz sıcaklıklarını, sevgilerini ve dostluklarını her zaman hissettiren annem ve babama minnet borçluyum.

ÖNSÖZ

Her birey kişilerarası ilişkilerinde ve sosyal yaşamdaki her türlü olay karşısında öfke duygusu yaşayabilmektedir. Ancak sürdürülen ilişkilerde, bu öfke duygusunun ne kadarının bireyler tarafından saldırgan davranışlara dönüştüğü önemlidir. Çünkü bireyler öfkелendiğinde kendilerini nasıl anlatacaklarını bilememekte, mantıklı düşünme kabiliyetini yitirmektedir. Bu durum da öfkenin kontrolsüz bir saldırgan davranışa dönüşebilmesinin önünü açmaktadır.

Saldırgan davranışlar, kişinin çevresine yönelik olduğu kadar kendisine yönelik de olabilmektedir. Öfkenin kontrolsüzlüğü, buna bağlı olarak gelişen mantık dışı düşünme ve sonucunda ortaya çıkan saldırgan davranışlar, bireylerin sosyal ilişkilerini, geleceklerini, kısacası hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalarda, saldırganlık kavramı ve bunun çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelendiği, ancak otomatik düşünceler ile olan ilişkisi üzerinde çalışmalar olmadığı gözlenmiştir. Bu gerçeklerden hareket ederek lise öğrencilerinde saldırganlık ile otomatik düşünceler arasındaki ilişkinin incelenmesi ile birlikte saldırganlığa neden olan otomatik düşüncelerin ortaya çıkarılacağı; bu bağlamda da çalışmanın hem okullarımızdaki şiddet olaylarının azalmasına hem de gençlerimizin olaylara bakış açılarındaki değişimlere destek olacağı umulmaktadır.

Eray KURTOĞLU

ÖZ

[KURTOĞLU, Eray]. *[Lise Öğrencilerinde Gözlenen Saldırganlık Düzeylerinin Otomatik Düşünceler, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi]*, [Yüksek Lisans Tezi], Samsun, [2009].

Bu araştırmada, lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2007 – 2008 eğitim öğretim yılında İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçesi merkezinde özel ve kamuya ait ortaöğretim kurumlarında 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenim görmekte olan 6447 kız, 6102 erkek öğrenci olmak üzere toplam 12549 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise, bu okullardan tabakalı örneklem yöntemi ile seçilen 611 kız, 574 erkek olmak üzere toplam 1185 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılan Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden otomatik düşüncelerin belirlenmesine ilişkin verilerin toplanmasında Hollan ve Kendal (1980) tarafından geliştirilen, Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Otomatik Düşünceler Ölçeği kullanılmıştır. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi olmak üzere iki bağımsız değişkene ilişkin verilerin toplanması amacıyla Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Verilerin istatistiksel analizi için, toplanan veriler SPSS 11.5 programı kullanılarak bilgisayara aktarılmış; t – testi, Tek Yönlü

Varyans Analizi ve LSD teknikleri kullanılarak bu veriler analiz edilmiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular şunlardır:

- 1.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler de artmaktadır.
- 2.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, şaşkınlık – kaçma fantezileri de artmaktadır.
- 3.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği de artmaktadır.
- 4.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, yalnızlık – izolasyon düşünceleri de artmaktadır.
- 5.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, ümitsizlik de artmaktadır.

6. Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Başka bir deyişle, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

7. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, 10. ve 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının, 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

8. Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Başka bir deyişle erkek öğrencilerin otomatik düşüncelerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

9. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle, 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puan ortalamalarının sırasıyla 10. ve 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER (5)

Otomatik Düşünceler, Saldırganlık, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Lise Öğrencileri.

ABSTRACT

[KURTOĞLU, Eray]. *[The Investigation Of Aggression Level Of High School Students In Terms Of Automatic Thoughts, Gender And The Level Of The Class]*, [Master's Thesis], Samsun, [2009].

The study investigated the relationship between aggression scale scores and the variables; automatic thoughts, gender and level of class of high school students.

The universe of the study consist of 12549 (6447 are female and 6102 are male) 9th, 10th and 11th grade students in state and private secondary schools in Gaziosmanpaşa, İstanbul in 2007 – 2008 academic year. The sample of the study consists of 1185 students (611 are female and 574 are male) who were selected by multiple sapling method.

An Agression Scale which was developed and tested in terms of validity and reliability by Tuzgöl (1998) was used to measure the high school students' aggression scale scores which are dependent variables of the study. Automatic Thoughts Scale (ATS) which were developed by Hollan and Kendal (1980) and adopted to Turkish by Şahin and Şahin (1980) was used to identify the automatic thoughts which are independent variables. Inquiry forms were used to collect data concerning two independent variables about gender and level of the class.

Data for statistical analysis were transferred to a computer by SPSS 11.5 programme; data were analysed by the use of t – test, one – way analysis of variance and LSD techniques.

Findings obtained from the study are as follows;

- 1.** There is a significant difference between the students' sub – scale scores of “Negative Self Thoughts And Feelings” in terms of aggression level. In other words, as the level of aggression increases in high school students, negative self thoughts and feelings increase.
- 2.** There is a significant difference between the students' sub – scale scores of “Confusion – Fantasies Of Isolation” in terms of aggression level. In other words, as the level of aggression in high school students increases, confusion and fantasies of isolation increases.
- 3.** There is a significant difference between the students' sub – scale scores of “Self – Incongruity And Willingness To Change” in terms of aggression level. In other words, as the level of aggression increases in high school students, personal incongruity and the desire for change increase.
- 4.** There is a significant difference between the students' sub – scale scores of “Loneliness – Isolation” in terms of aggression level. In other words, as the level of aggression increases in high school students, the thoughts of loneliness and isolation increase.
- 5.** There is a significant difference between the students' sub – scale scores of “Hopelessness” in terms of aggression level. In other words, as the level of aggression increases in high school students, desperation increases.

6. There are significant differences between the scores of the aggression of the high school students in terms of the gender. In other words, the level of aggression in the male students is higher than the one in the female students.
7. There is a significant difference between the students' aggression scale scores in terms of level of the class. In other words, the average score of the scale of aggression in the students attending the grade 10 and 11 is higher than that of those attending the grade 9.
8. There are significant differences between the scores of the scale of the automatic thoughts in high school students in terms of the gender. In other words, the automatic thoughts of the male students are higher than those of the female students.
9. There is a significant difference between the students' automatic thoughts scale scores in terms of level of the class. In other words, the average score of the scale of automatic thoughts in the students attending the grade 11 is higher than that of those attending the grade 10 and 9 respectively.

KEY WORDS (5)

Automatic Thoughts, Aggressiveness, Gender, Level Of The Class, High School Students.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
ADAMA.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar.....	xiii

BÖLÜM 1

GİRİŞ.....	1
Problem.....	10
Alt Problemler.....	10
Denenceler.....	11
Araştırmanın Amacı.....	13
Araştırmanın Önemi.....	13
Sayıtlılar.....	14
Sınırlılıklar.....	14
Araştırmanın Temel Kavramları (Tanımlar)	16

BÖLÜM 2

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	17
Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yayın ve Araştırmalar...	17
Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Yayın ve Araştırmalar.....	17
Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Yayın ve Araştırmalar.....	25
Otomatik Düşünceler İle İlgili Yayın ve Araştırmalar....	38
Otomatik Düşünceler İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Yayın ve Araştırmalar.....	38
Otomatik Düşünceler İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Yayın ve Araştırmalar.....	41

BÖLÜM 3

YÖNTEM	46
Evren	46
Örnekleme	47
Veri Toplama Araçları	49
Saldırganlık Ölçeği	50
Saldırganlık Ölçeği'nin Güvenirliği	50
Saldırganlık Ölçeği'nin Geçerliliği	51
Saldırganlık Ölçeği'nin Puanlanması	51
Otomatik Düşünceler Ölçeği	52
Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Güvenirliği	53
Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Geçerliliği	53
Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Puanlanması	54
Kişisel Bilgi Formu	54
Verilerin Toplanması ve Analizi	55

BÖLÜM 4

BULGULAR	57
1. Saldırganlık Düzeyine Göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler	57
2. Saldırganlık Düzeyine Göre Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri	58
3. Saldırganlık Düzeyine Göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği	60
4. Saldırganlık Düzeyine Göre Yalnızlık – İzolasyon	61
5. Saldırganlık Düzeyine Göre Ümitsizlik	62
6. Cinsiyete Göre Saldırganlık	63
7. Sınıf Düzeyine Göre Saldırganlık	64
8. Cinsiyete Göre Otomatik Düşünceler	67
9. Sınıf Düzeyine Göre Otomatik Düşünceler	68

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM.....	71
1. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler.....	71
2. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Şaşkınlık - Kaçma Fantezileri.....	73
3. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık, Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği.....	74
4. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Yalnızlık - İzolasyon.....	75
5. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Ümitsizlik.....	77
6. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Cinsiyet.....	78
7. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Sınıf Düzeyi.....	80
8. Lise Öğrencilerinde Otomatik Düşünceler ve Cinsiyet.....	82
9. Lise Öğrencilerinde Otomatik Düşünceler ve Sınıf Düzeyi.....	84

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
Sonuç.....	86
Öneriler.....	87
Araştırmacılara Öneriler.....	88
KAYNAKLAR.....	90
EKLER.....	106
EK - 1 - KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	106
EK - 2 - SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ.....	107
EK - 3 - OTOMATİK DÜŞÜNCELER ÖLÇEĞİ.....	108
EK - 4 - ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLOLARIN LİSTESİ

TABLOLAR	SAYFA
TABLO 1 Beck'in Bilişsel Üçlü Modeli.....	8
TABLO 2 Evreni Oluşturan Öğrencilerin Okul Türü ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	47
TABLO 3 Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Okul, Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımları.....	49
TABLO 4 Saldırganlık Düzeyine Göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	58
TABLO 5 Saldırganlık Düzeyine Göre Şaşkınlık – Kaçma Fantazileri Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	59
TABLO 6 Saldırganlık Düzeyine Göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	60
TABLO 7 Saldırganlık Düzeyine Göre Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları...	61
TABLO 8 Saldırganlık Düzeyine Göre Ümitsizlik Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	62
TABLO 9 Cinsiyete Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	63
TABLO 10 Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği Puanlarına İlişkin Sayısal Bilgiler.....	64
TABLO 11 Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	65
TABLO 12 Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonuçları.....	66

TABLO 13	Cinsiyete Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları.....	67
TABLO 14	Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği Puanlarına İlişkin Sayısal Bilgiler.....	68
TABLO 15	Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	69
TABLO 16	Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonuçları.....	70

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Günümüzde büyük bir hızla gelişen teknoloji, yaşamı kolaylaştırmanın yanında kitle iletişim araçları ile başta iletişim değerleri olmak üzere, gençlerin değer yargılarını ve birbirlerine bakış açılarını yozlaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları yoluyla öğrenilen saldırganlık (Markham, 2008), gençler tarafından içselleştirilerek sosyal yaşamda, aile içinde ve okullarda davranışa dönüştürülmektedir.

Okullarda son yıllarda giderek yaygınlaşan saldırganlık ve şiddet olayları (Debarbieux, 2009; Klein ve Gastaiger – Klicpera, 2008; Solak, 2007; Şenol, 2006; Yavuzer, 2006), okuldaki eğitimi olumsuz yönde etkilemekle birlikte öğrencilerin güvenlik gereksinimlerini tehdit ederek eğitimin sağlıklı bir ortamda yürütülmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle birçok araştırmacı, saldırgan davranışı araştırmaya değer bulmuş, özellikle ergenlerde gözlenen saldırgan davranışın nedenleri üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Otomatik düşünceler ve saldırganlık, bireyin psikolojik sağlığını ve insan ilişkilerini doğrudan ilgilendiren ve etkileyen temel değişkenler olarak eğitim sürecinde ve sosyal yaşantıda araştırılması gereken temel konular arasında yer almaktadır. Literatür incelendiğinde, saldırganlık ve şiddet konusunda yapılan araştırmaların gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar; saldırganlığın ortaya çıktığı durumlar (Şahin, 2003; Kılıççı, 2001), sosyal öğrenme

yoluyla ne tür saldırgan davranışların öğrenildiği (Diamond, 2006), aile içinde ve okulda saldırganlığa maruz kalma sonucunda bireyin kendisinin ve dolayısıyla çevresinin bu durumdan nasıl etkilendiği (Debarbieux, 2009; Aktaş, 2006), ayrıca maruz kalınan saldırganlığın bireyin geleceğine yansımaları (Bulut, 2007; Yıldırım, 2005) gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

İnsan yaşamını ve kişilerarası ilişkileri olumsuz yönde etkileyen saldırganlık kavramı için birçok tanım bulunmaktadır. Saldırganlık en geniş anlamıyla; canlı ya da cansız bir objeye zarar verme ile sonuçlanan, biyolojik olduğu kadar toplumsal temelleri de bulunan ve birbiri ardına tekrarlanan davranış biçimi (Butovskaya ve Kozintsev, 1999) olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan saldırganlık toplumun normlarını çiğneyen, ihlal eden (Tiryaki, 1996) ve canlı bir organizmaya dolaylı veya doğrudan zarar vermeyi amaçlayan (Beyer ve Peter, 1997) küfretmek, hakaret etmek, alay etmek amacıyla söylenen sözler (Doğan, 2005) olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık konusunda psikanalitik açıdan yapılan değerlendirmeler incelendiğinde; Freud'a göre ölüm içgüdüsünün önemli bir türevi olan saldırganlık dürtüsü, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir (Corey, 2005). Davranışçı kuramcılar bunun tersine, saldırganlığı içsel dürtülerle değil, dışa dönük davranışlarla tanımlamaktadırlar (Güney, 2000). Psikanalitik ve davranışçı kuramlara karşıt olarak Birey Merkezli Terapi, insanı daha olumlu bir yaklaşımla ele almaktadır.

Eski çağlardan günümüze kadar yaşanmış olan şiddet, savaş ve yıkıcılıklara rağmen, uygun şartlarda insanın genel eğilimi dost, yardımsever ve yapıcı niteliktedir. Saldırganlık ve yıkıcılık insanın

temel doğal özelliklerinin engellenmesi ve saptırılması sonucu ortaya çıkmaktadır (İnanç ve Yerlikaya, 2008).

Bilişsel kuramcılar ise bireyin bir tahrik yaşantısını nasıl algıladığı ve yorumladığı üzerinde durmaktadır. Bu kuramı savunanlara göre saldırgan modeller, bilişsel öğrenme yoluyla yeni saldırgan davranış kalıplarının öğrenilmesini sağlamaktadır (Fontaine ve Dodge, 2006). Logoterapi kuramcılarının savunduğu görüş ise insanın anlam arayışı engellendiğinde “varoluşsal engellenme” durumunun ortaya çıktığı ve bu durumun nevroza neden olabildiği, nevroz sonucunda depresyon, saldırganlık, madde bağımlılığı ve intihar gibi olguların ortaya çıkabileceği yönündedir (Frankl, 2000).

Canlıların sahip olduğu temel içgüdülerden biri olan saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücü olarak görülebilir (Köknel, 2000). Venter ve Poggenpoel (2006) saldırganlığı; bireyin kendisiyle ve başka insanlarla ilişkisinde insan olmanın içsel bir gösterimi olarak tanımlamaktadır. Saldırganlığın dışsal gösterimleri ise yapıcı ya da yıkıcı olsun, saldırganlığın başlangıç noktası olarak görülmemektedir. Bunun aksine saldırganlık; kişinin içsel dünyasında ve çocuklukta gelişmeye başlamakta ve bu süreç yetişkinliğe kadar devam etmektedir. Diğer yandan birçok toplumsal değişken de saldırgan davranışı tetikleyebilmektedir. Örneğin; birçok bilgisayar oyununun içeriğinde saldırgan davranışın yer alması, bu oyunları oynayan gençlerin saldırgan davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Wei (2007), oynanan bilgisayar oyununun süresinin uzun olmasının şiddet davranışından etkilenme oranını arttırdığını ve olumsuz bir ruh haline bürünmeyi hızlandığını saptamıştır. Ayrıca oyunlarda şiddet

davranışları ile karşılaşan gençler, yüksek derecede saldırgan davranışlar sergilemektedir. Diğer yandan Jenson, (2007) yaptığı araştırmada kolay silah elde edebilen gençlerin saldırgan davranışları daha çok sergilediklerini saptamıştır. Anne – baba tutumları açısından bakıldığında ise aşırı baskıcı, sert, cezalandıran, şartlı sevgi sunan ve reddeden davranışlar sergileyen otoriter anne – babaların çocuklarında saldırgan davranışlar daha fazla görülmektedir (Calvete ve Smith, 2005).

Saldırganlık kavramı, şiddet ve düşmanlık terimleriyle de yakınlık göstermektedir. Küçük düşürme, çocuk istismarı, küçümseme, kabadayılık ve terörizm gibi kavramlar da saldırganlık ile ilgili görülen kavramlar arasında yer almaktadır (Caprara ve Paciello, 2007). Saldırganlık davranışı, psikiyatrik bozuklukların büyük çoğunluğunda yaygın bir belirti olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde psikiyatri uzmanları gittikçe artan sayıda saldırgan ve şiddete yönelik davranış gösteren hastaya rastlamaktadırlar. Bunun temelinde kültürel, sosyal, psikolojik ve biyolojik pek çok etken yer almaktadır. Saldırganlık, sözel veya fiziksel bir güç harcayarak, genellikle bir hedefe (kişi ya da nesne) yönelen bir eylem olup öfke ve düşmanlık gibi duyguların fiziksel karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle saldırganlık, kişinin kendisine ya da başkasına zarar vermeyi, yaralayarak acı çektirmeyi amaçlayan davranış biçimidir. Örneğin; sınırda kişilik bozukluğu tanısı koyulmuş bireylerde düşmanca bekleyiş sonucunda saldırgan davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak mevcut kızgınlık ve asabi etki, sadece hastanın kendine zarar vermesi ile sınırlı kalmaktadır (Critchfield ve Arkadaşları, 2008).

Saldırganlıkla bir arada en sık ele alınan kavramlar arasında öfke, şiddet ve zorbalık gelmektedir. Herhangi bir nedenden dolayı duyulan öfke etkili bir şekilde ifade edilemediğinde saldırgan davranışlarla ifade edilmektedir (Denson ve Aviles, 2008). Literatür incelendiğinde öfke ve saldırganlık kavramlarının genellikle bir arada kullanıldığı görülür. Öfke, engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık ise başka bir canlı ya da nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu iki tanım incelendiğinde, öfke kavramının bir duyguyu, saldırganlık kavramının ise daha çok bir davranışı ifade ettiği görülmektedir (Rigby, 2004).

Şiddet kavramı; fiziksel saldırıyı da içeren, olumsuz duyguların yoğun olarak yaşandığı durumlar olarak tanımlanabilir (Kayaoğlu, 2004). Şiddet ve saldırganlık terimleri karışıklığa yol açan, çoğu zaman da birbirinin yerine kullanılan terimlerdir. Şiddet; bir kişiye güç ve baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak olarak tanımlanabilir. Şiddet uygulama işlemi ise zorlama, saldırı, kaba kuvvet, fiziksel ya da psikolojik acı çektirme, işkence, vurma, yaralama olarak tanımlanmaktadır (Houston ve Stanford, 2006). Şiddet, saldırganlığın bir çeşididir ve saldırgan davranışın uç noktasıdır. Her saldırgan davranış şiddet içermeyebilir (Jenson, 2007). Saldırganlığın şiddete dönüşmesi durumunda, altta yatan öfke ve gerginlik duyguları dışa vurulmaktadır. Şiddet davranışı gösteren bireyler, yaşadıkları öfkeyi uygun yollarla ifade etmede başarısız olmaktadır. Ayrıca problem çözme becerilerine sahip olmadıkları

için de karşıdaki bireye sözel ve fiziksel saldırıda bulunabilmektedirler (Otten ve Stapel, 2007).

Zorbalık ise kasıtlı olarak yapılan, kurbanın kendini savunamadığı, sürekliliği olan ve aşağılanmayı içeren eylemlerdir. Zorbalık, saldırganca davranışları içermektedir ve aralarında fiziksel, sözel ya da dolaylı üstünlük olan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Ayrıca zorbalık fiziksel saldırganlıkla da sınırlı değildir. Başkalarının duygularını incitme, başkalarını sözcüklerle, hareketlerle ya da sosyal olarak dışlama yoluyla güven ve özsaygılarını sarsmak da zorbalığa dahil edilebilir (Rigby, 2004).

Saldırganlık, ifade ediliş şekilleri, iletişim biçimi, toplum tarafından kabul edilebilirliği, saldırganlık biçimleri ve amaca yönelme gibi birçok kategoride ele alınmıştır. Saldırganlık, sözel ya da fiziksel saldırganlık olarak sınıflanabileceği gibi, düşmanlık içeren saldırganlıkla araçsal saldırganlık şeklinde de farklı boyutlarda ele alınabilir (Fontaine ve Dodge, 2006). Saldırgan davranışları iki kategoride değerlendiren Nouvion ve Arkadaşları (2007), öncül ve tepkisel saldırganlık kavramlarını ortaya koymuşlardır. Tepkisel saldırganlık; bir uyarana, tehdide veya kışkırtmaya karşılık ortaya çıkmaktadır. Öncül saldırganlık ise bir kışkırtma ya da bir amaç olmaksızın ortaya çıkan planlı saldırgan davranış olarak tanımlanmaktadır. Öncül saldırgan davranış kasıtlı ve planlı olarak yapılmaktadır. Bu nedenle öncül saldırgan davranış sergileyen bireylerin psikolojik sağlığı bozuk olup bu kişilerde daha çok kişilik bozukluğuna rastlanmaktadır. Hayvanlar saldırgan davranışı doğrudan sergilerken, insanlar buna ek olarak dolaylı olarak da saldırgan davranış sergilemektedir (Demirhan, 2002).

Bu arařtırmada olumsuz otomatik dūřūncelerin, saldırganlıęı tetikledięi dūřūncesinden hareket edilmiřtir. Otomatik dūřūnceler bireyin kendisi, dūnyası ve geleceęi ile ilgili i diyaloglarıdır. Genellikle spontan, gizil ve seri durumda olup insan zihninde aniden ortaya çıkabilmektedir. İçerik ve anlamlarına göre belirli duygularla birleřik durumlardır. Yani duygularla baęlantılıdır ve uuřma özellięine sahiptir. Olaylar karřısında bilinçli bir çaba göstermeden ve kendilięinden ortaya çıkmaktadır. Bireyler genellikle otomatik dūřūncenin deęil, ona eřlik eden duygunun farkındadırlar. Ancak, bireyler eęitim alarak bu dūřūncelerinin farkına varabilmektedirler (Türkçapar, 2007). Otomatik dūřūncelere ařaęıdaki örnekler verilebilir: “Arkadařıma borcumu zamanında deyemedim, kendimden utanmalıyım”, “Takdir alamadım aptalın biriyim”, “Bayan C beni terk etti, bundan sonra mutlu olamam”, “Annemi kaybettim, tek bařıma yařayamam”, “İki dersten tekrara kaldım, kendimden utanıyorum”, “Bu iřte bařarısız oldum, beceriksizin biriyim”, “ocukluęum hep mutsuz geçti, bundan sonra da mutsuz geçecek”, “Bu kitap çok karmařık, anlamam mümkün deęil”, “Bu konu çok zor, öğrenmem imkansız”, “Evlilięim kötü gidiyor, düzelmesi imkansız”, “ğretmen bana zayıf verdi, benden hořlanmıyor”, “Bir türlü geçemiyorum, hoca bana taktı” (Karahana ve Sardoęan, 2004) gibi.

Psikolojik sorunlar, bireylerin yaşantılarını algılamada, anlamlandırmada ve değerlendirmede yaptıkları çarpıtmalardan kaynaklanmaktadır. İnsanda böyle bir çarpıtma eğilimi de bulunmaktadır. Bu çarpıtma ve hatalar da bireyin kendisini, dūnyasını ve geleceğini olumsuz ve hatalı olarak algılaması ile ortaya çıkmaktadır. Bu patolojik bir durumdur. Beck bu süreci bilişsel l olarak adlandırmaktadır (Beck ve Newman, 2005).

TABLO – 1 – Beck’in Bilişsel Üçlü Modeli

BİLİŞSEL ÜÇLÜ		
Otomatik Düşünceler	Ara İnançlar	Temel İnançlar
Bireyin kendisi, dünyası ve geleceği ile ilgili iç diyaloglar.	Kurallar, olması gerekenler, emirler, şartlı sayıtlılar.	Bireylerin kendileri hakkında doğru olduğuna inandıkları temel fikirler.
“Takdir alamadım aptalın biriyim”. “Çocukluğum hep mutsuz geçti, bundan sonra da mutsuz geçecek”.	“Sevilmiyorsan değersizim”. “Her zaman başarılı olmalıyım”.	“İnsanlara güvenilmez”, “İnsanlar çıkarıcıdır”, “Bana zarar verebilirler”. (Olumsuz Temel İnanç) Değerli bir insanım. (Olumlu Temel İnanç)

Ara inançlar, bireyin kendisi ve çevresindeki insanlar ile ilgili düşünce, tutum ve varsayımlardan oluşmakta ve bireyin zihninin derinliklerinde bulunmaktadır (Corey, 2005). Olumlu ve olumsuz temel inançlar biçiminde olabilen temel inançlar ise, bireyin kendisiyle ilgili olan ve diğer insanlarla kurduğu ilişkiler sonucunda ortaya çıkan düşüncelerdir (Beck ve Newman, 2005). Olumsuz temel inançlara “Dünya yaşanacak yer değil”; olumlu temel inançlara “Çalıştığım zaman birçok şeyi başarabilirim” ve “Birçok şey kontrolüm altında” (Karahan ve Sardoğan, 2004) gibi düşünce biçimleri örnek olarak verilebilir.

Ana – babanın birinden ya da her ikisinden uzun süre ayrı kalmak (ölüm, boşanma veya iş nedeniyle) ve aile bireylerinin yaşadığı kronik

hastalık ve güçsüzlükler, ergenlerde olumsuz otomatik düşüncelerin artmasına neden olmaktadır (Spano, 2005; Hankin ve Abramson, 2001). Yapılan bir araştırmada kronik ve gerilim tipi baş ağrısı olan bireylerde olumsuz otomatik düşüncelerin daha fazla olduğu saptanmıştır (Yücel ve Arkadaşları, 2002).

Özetlemek gerekirse; duygusal bir bozukluğun özünü anlayabilmek için, bireyin olaylar karşısında verdiği tepkilerin bilişsel içeriğine bakılmalıdır. Yani bireyin olaylar karşısında sergilediği düşünce akışı önemlidir. Örneğin; birey bütün yaşantılarını kendisinin yeterli ve başarılı olmasına göre değerlendiriyorsa “Her şeyi mükemmel yapmazsam başarısız olurum” gibi bir şema tarafından kontrol edilecektir. Bu birey bir sınavdan zayıf aldığı anda ise “Ben başarısızım, bu nedenle de değersizim” gibi kendisine yönelik negatif bir değerlendirme yapacaktır. Bu tür olumsuz otomatik düşünceler, bireyin moralini bozmaktadır. Moralin bozulması ise olumsuz otomatik düşünceleri körüklemektedir. Bilişsel terapi dış uyaranlar karşısında ortaya çıkan tepkilerin, otomatik olarak ya da direkt olarak ortaya çıkmadığını ileri sürmektedir. Dış uyaranlar, bireyde daha önce yerleşmiş olan şemaların süzgecinden geçmekte ve değerlendirilmektedir. Bireylerin olaylara karşı verdikleri duygusal tepkiler de o olaylara yükledikleri anlam ve algılama doğrultusunda şekillenmektedir (Karahana ve Sardoğan, 2004).

Problem

Bu araştırmada, İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçe merkezinde bulunan resmi ve özel liselerde öğrenim gören öğrencilerde gözlenen saldırganlık düzeylerinin; kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler, şaşkınlık – kaçma fantezileri, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği, yalnızlık – izolasyon ve ümitsizlik gibi değişkenlere göre anlamlı düzeyde değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırmada ayrıca saldırganlık düzeyinin ve otomatik düşüncelerin, cinsiyet ve sınıf düzeyine göre değişip değişmediği de incelenmiştir.

Alt Problemler

Yukarıda belirtilen problemin incelenebilmesi için, bu araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1.** Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
- 2.** Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
- 3.** Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?

4. Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
5. Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
6. Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
7. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
8. Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?
9. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar var mıdır?

Denenceler

Problem ve alt problemlere bağlı olarak bu araştırmada incelenmesi uygun görülen denenceler aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

1. Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.

- 2.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 3.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 4.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 5.** Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 6.** Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 7.** Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 8.** Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.
- 9.** Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan araştırma bulgularına bağlı olarak liselerde ortaya çıkan saldırganlık ve şiddet sorunlarının çözümü konusunda okullarda çalışan psikolojik danışmanlara ve araştırmacılara öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Son yıllarda okullarda, özellikle liselerde meydana gelen şiddet ve saldırganlık olaylarının diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye liselerinde de öğrenciler arasında çıkan, silahlı ve / veya kesici aletlerin kullanıldığı yaralamalı ve ölümlü kavgalar sıklıkla gözlenmektedir.

Şiddet aslında tüm dünyada yayılıyor. UNICEF'in verdiği rakamlara göre dünyada her gün 4 çocuk okullarda şiddet nedeniyle yaşamını yitiriyor (Günay, 2008). Milli Eğitim Bakanlığı'nın açıkladığı resmi rakamlara göre 2006 – 2007 Eğitim – Öğretim yılında (26.04.2006 – 10.10.2006 tarihleri arasında) okullarda meydana gelen şiddet olaylarında kesici – delici aletler ve ateşli silahlarla 9 çocuk ölmüş, 47 çocuk yaralanmıştır. Yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre, 2007 – 2008 Eğitim – Öğretim yılının ilk yarısında 2 öğrenci hayatını kaybetmiş, 5 öğrenci de yaralanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin %32'sinin fiziksel zarar veren davranışlar (yumruk, tekme, tokat) sergilediği; zorbalık, tehdit ve sataşmanın ise %19,8 olduğu ortaya konulmaktadır (MEB, 2006). İstanbul'da 43 okulda 3 bin 483 lise

ikinci sınıf öğrencisi üzerinde yapılan araştırmaya göre, en az bir kez başkasını yaralayan çocukların oranının % 26; bu çocukların % 39'unun ise 12 yaşından önce en az bir yaralama olayına karıştığı; ayrıca bıçak ve çakı gibi kesici alet taşıyan öğrencilerinin oranının ise % 22.6 olduğu saptanmıştır (Aktaş, U., 2006). Bu açıdan değerlendirildiğinde lise öğrencilerinde saldırganlık üzerinde yapılan araştırmalar, giderek artan şiddet sorununun çözümüne ışık tutabilir.

Sayıtlılar

Bu araştırmanın temel sayıtlıları aşağıda verilmiştir:

1. Lise öğrencilerinde saldırganlık düzeylerini “Saldırganlık Ölçeği”nin; otomatik düşünceleri ise “Otomatik Düşünceler Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir şekilde ölçtüğü sayıtlısından hareket edilmiştir.
2. Araştırmanın örneklemini oluşturan lise öğrencilerinin, kendilerine uygulanan ölçekleri samimi ve içtenlikle cevapladıkları sayıtlısından hareket edilmiştir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın kapsamına, İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçe merkezinde 2007 – 2008 öğretim yılında öğrenim gören lise öğrencileri girmektedir. Bu nedenle araştırma sonuçları, bu ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere ya da benzer nitelikteki diğer ortaöğretim öğrencilerine genellenebilir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan öğrencilerin saldırganlık puanları, bu çalışmada kullanılan Saldırganlık Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan otomatik düşünceler, bu çalışmada kullanılan Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır. Ayrıca araştırmanın diğer bağımsız değişkenleri olan cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine yönelik bilgiler ise Kişisel Bilgi Formu'nun ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Araştırmanın Temel Kavramları (Tanımlar)

Otomatik Düşünceler: Kişilerin belirli bir durum içine girdiğinde hızla ortaya çıkan ve incelenmeksizin doğru kabul edilen bilişlerdir (Beck ve Newman, 2005).

Saldırganlık: Canlı ya da cansız bir objeye zarar verme ile sonuçlanan, biyolojik olduğu kadar toplumsal temelleri de bulunan birbiri ardına tekrarlanan (Butovskaya ve Kozintsev, 1999), toplumun normlarını çiğneyen, ihlal eden (Tiryaki, 1996) ve canlı bir organizmaya dolaylı veya doğrudan zarar vermeyi amaçlayan (Beyer ve Peter, 1997) davranış biçimi; küfretmek, hakaret etmek, alay etmek amacıyla söylenen sözler (Doğan, 2005) olarak tanımlanmaktadır.

Cinsiyet: Biyolojik, ruhsal, toplumsal, kültürel etkenlerin etkileşiminin bir ürünü olarak kişinin kendini kendi öznel dünyasında bir erkek veya kadın olarak hissetmesidir. Sosyalleşme süreciyle edinilen cinsiyete özgü roller, davranışlar, beklentiler, kişilik özellikleri ya da kimlik duygusu.

Sınıf Düzeyi: Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel ve kamuya ait 4 yıllık eğitim veren ortaöğretim kurumlarındaki 9., 10., 11. ve 12. sınıflardır.

Lise Öğrencileri: Bu çalışmada, İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçesi merkezinde özel ve kamuya ait ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerdir.

BÖLÜM 2

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak saldırganlık davranışı ile ilgili yayın ve araştırmalar, ikinci olarak otomatik düşünceler ile ilgili yayın ve araştırmalar incelenmiş olup; ilk olarak yurt dışında yapılan araştırmalar daha sonra da yurt içinde yapılan araştırmalar özetlenmiştir.

Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yayın ve Araştırmalar

Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Yayın ve Araştırmalar

Yurt dışında yapılan yayın ve araştırmalar incelendiğinde, biyolojik, genetik ve bireysel psikolojik özellikler (Drozdov, 2005; Kokko ve Pulkkinen, 2005); ebeveynler arasındaki çatışmalar (Mazefsky ve Farrell, 2005); okulda yaşanan şiddet olayları (Farmer ve Arkadaşları, 2007; Amedahe ve Banahene, 2006; Venter ve Poggenpoel, 2006); cinsiyet farklılıklarının saldırganlığa etkileri (Gaines ve Barry, 2008; Martino ve Arkadaşları, 2008; Sloan ve Arkadaşları, 2006); alkol, ilaç ve uyuşturucu maddelerin şiddete yansımaları (Denson, 2008; El – Sheikh ve Staton, 2007; Houston ve Stanford, 2006; Tani ve Chavez, 2001); gazete, dergi ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının etkileri (Wilson, 2008); bilgisayar ve video oyunlarının doğurduğu şiddet (Wei, 2007; Colwell ve Kato, 2003); terörizm ve silahlı şiddet suçundan etkilenen bireylerdeki saldırganlık yansımaları (Jenson, 2007; Rabiner ve Arkadaşları, 2005); kişilik bozukluklarının

saldırganlıktaki rolü (Critchfield ve Arkadaşları, 2008; Nouvion ve Arkadaşları, 2007); ergenlik döneminde şiddete yönelme (Caprara ve Paciello, 2007; Singh ve Arkadaşları, 2007; Fontaine ve Dodge, 2006); ebeveyn eğitim düzeyinin ergen saldırganlığındaki rolü (Otten ve Stapel, 2007; Ram ve Hou, 2003) gibi değişkenler ile saldırganlık davranışı arasındaki ilişkilerin araştırıldığı görülmektedir.

Denson ve Arkadaşları (2008), dışlanmaya neden olan saldırganlık fikirleri, saldırganlık işaretleri ve alkolün saldırganlıktaki etkisi üzerinde yaptıkları araştırmada; alkolün saldırganlığı tetikleyen bir etkisinin olduğunu ve alkolün bireyin bilişsel süreçlerini bozarak saldırganlığında etkili rol oynadığını saptamışlardır.

Wilson (2008), medya ve çocukların saldırganlığı, korku ve özgecilik ilişkilerini incelediği araştırmada; çocukların mutluluklarını ve gelişimlerini örseleyen görsel medyanın (tv filmleri) çocukları olumsuz etki altında bıraktığını; medyada gösterilen şiddet davranışlarının çocukların şiddete bakışını etkilediğini ve anti – sosyal davranışlara yönelmelerini sağladığını; ayrıca medyanın, olumsuz etkilerinin yanında çocukların sosyalleşmelerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu saptamıştır.

Gaines ve Barry (2008), erkek ergenlerin saldırgan davranışlarında özdenetim, rahatlama ve nefes alma egzersizlerinin etkisini inceledikleri araştırmada; tipik öfke davranışlarının, rahatlama ve stres azaltma tekniklerini içeren grup ve bireysel çalışmalarla azaltılabildiğini; öfke kontrolü ve otokontrolü arttırmayı amaçlayan nefes egzersizlerinin de uygulanan tüm deneklerde etkili olduğunu saptamışlardır.

Martino ve Arkadaşları (2008), genç kızlar ve erkekler arasındaki fiziksel saldırıyı inceledikleri araştırmada; giderek artan ve yüksek saldırganlık içeren bilişsel ve duygusal kırılganlığın fiziksel saldırganlığı tetiklediğini; kızların ergenlik dönemlerinde erkekler kadar artan ve devamlılık gösteren fiziksel saldırganlık gösterdiklerini saptamışlardır.

Critchfield ve Arkadaşları (2008), sınırda kişilik bozukluğunda saldırganlığın dinamiklerini inceledikleri araştırmada; sosyal ilişkilerinde yüksek seviyede kaçınma yaşamış sınırda kişilik bozukluğu hastalarının değişik tiplerde ve düzeylerde saldırgan davranışlar gösterdiklerini; ayrıca kızgınlık ve asabiyet durumlarının, kendine zarar verme ve kaçınma ile birlikte kaygıyı belirgin biçimde etkilediğini saptamışlardır.

Wei (2007), gençlerin şiddet yaklaşımları, çevrelerine yaklaşımları ve saldırgan davranışlarının oluşmasında video oyunları oynamanın etkilerini incelediği araştırmada; oyun süresinin uzun olmasının olumsuz ruh hali ve yüksek gerilim durumlarını ortaya çıkardığını; oyunlarda yüksek oranda şiddet davranışı ile yüz yüze gelen gençlerin başkalarına karşı tutumlarında ve davranışlarında şiddet davranışlarının belirlediğini saptamışlardır. Ayrıca şiddet içeren ve bağımlılık yaratan oyunların gençlerin o anlarında ve geleceklerinde empatik becerilerini yitirdiklerini; oyun sonunda gençlerin sosyal yardımlaşma konusunda yetersiz duruma geldikleri ve sosyal ilişkilerin zayıfladığı saptanmıştır. Bunun yanında erkeklerin video oyunu oynamaya kızlardan daha çok zaman harcadığı da saptanmıştır.

El – Sheikh ve Staton (2007), alkol ve ebeveyn saldırganlığı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; çocukların evde sarhoş bir ebeveyn olduğunda diğer ebeveyne karşı güçlü bir sözlü

ve fiziksel saldırı olacağı beklentisine sahip olduğunu saptamışlardır. Ayrıca ebeveynler arasındaki çatışma boyunca sarhoş olan ebeveynlerden sözlü saldırı beklentisinin fiziksel saldırı beklentisine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Caprara ve Paciello (2007), bireysel farklılıkların saldırganlığa ve şiddete yansımaları ile ergenlikte asabiyet ve düşman düşüncüyü inceledikleri araştırmada; adam öldürme, ırza geçme, fiziksel saldırı, çocuk istismarı, kabadayılık ve terörizm gibi farklı durumların kişiler üzerinde farklı yansımaları ve farklı etkileri olduğunu; aynı zamanda bu türden farklı durumların sosyal yaşantı içinde çocuklarda düşmanlık duyguları ve kasıtlı saldırganlık davranışı geliştireceğini saptamışlardır.

Otten ve Stapel (2007), sosyal sınıflamanın saldırganlığa etkilerini inceledikleri araştırmada; insanların davranışlarının, kendi belirledikleri sosyal kategoriler ve bu kategoriler ile eşledikleri klişelere bağlı olarak değiştiğini; ayrıca kişinin hedefi ve bu sosyal kategoriye ilişkin saldırgan olma – olmama davranışlarının tutarlılık ilişkisinin yüksek düzeyde olduğunu saptamışlardır.

Jenson (2007), şiddet ve saldırganlığın yansımalarını incelediği araştırmada, kolayca silah elde edebilen ve kullanabilen gençlerin silahlı şiddet suçu işlemelerinin daha kolay olduğunu; aynı zamanda mental hastalıkları olan gençlerin şiddet suçunu işleme olasılığının diğer gençlerden daha fazla olduğunu saptamıştır.

Nouvion ve Arkadaşları (2007), öncül saldırganlığın, anti – sosyal kişilik ile kişilik bozukluklarının ilişkisini inceledikleri araştırmada; öncül saldırganlığın, kışkırtma ile belli bir amaç olmaksızın oluştuğunu; bu saldırganlık teorisinin sosyal öğrenmeyi temel alarak kasıtlı ve planlı olduğunu; ayrıca öncül saldırganlık

davranışı gösteren kişilerin anti – sosyal kişiliğe daha yakın olduklarını ve daha çok kişilik bozukluğu gösterdiklerini saptamışlardır.

Farmer ve Arkadaşları (2007), saldırganlığın gelişimsel dinamikleri ile okul şiddetinin önlenmesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; saldırganlık ve okul şiddetinin hem okul sosyo – dinamiklerini etkilediğini hem de gençlerin anti – sosyal davranış gösterme riskini arttırdığını saptamışlardır.

Singh ve Arkadaşları (2007), davranış bozuklukları ile saldırgan davranışları düzeltebilme arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada, verilecek eğitim ile birlikte gençlerde saldırgan davranışların belirgin derecede azaldığını; aynı zamanda verilen eğitimin davranışın süreklilik kazanmasında da etkili olduğunu saptamışlardır.

Amedahe ve Banahene (2006), ergenlik dönemi öğrencilerinin saldırgan davranışlarında cinsiyet farklılıklarını inceledikleri araştırmada; okullardaki şiddetin ve saldırganlığın olumsuz etkisinin sadece okul ve çevresini zararlı hale getirmeyip, eğitimin kalitesini de olumsuz yönde etkileyeceğini; erkek ergenlerin, dolaylı saldırganlık davranışları sergileyen kız ergenlerden daha doğrudan saldırgan davranışlar gösterdiklerini saptamışlardır.

Houston ve Stanford (2006), saldırgan davranışın karakteri ve fenitoin kullanımının ilişkisini inceledikleri araştırmada; ilacın kullanımı her ne kadar nöbetlerin kontrolü için terapötik sürece katkıda bulunamasa da, kışkırtıcı saldırgan davranışın tedavisinde etkili olduğunu; aynı zamanda fenitoin alan mahkumların saldırgan dışavurumlarında azalmanın gözlemlendiğini saptamışlardır.

Venter ve Poggenpoel (2006), okulda öğrenilen saldırgan davranışlar ve bunların birer fenomen olarak yerleşmesini inceledikleri araştırmada; okullarda saldırgan olarak değerlendirilen öğrencilerin aslında saldırgan olmayabileceğini, bu konuda o öğrencilerden önce birçok kişiye görevler düştüğünü; sosyal destek alarak ve olumlu kavramlar aşıl原因arak öğrencilerin kendilerini geliştirebileceklerini; böylelikle empati duyguları geliştiren öğrencilerin saldırganlık dışında çözüm yollarına yönelebileceklerini saptamışlardır.

Fontaine ve Dodge (2006), gençlikte karar verme ve saldırgan davranışı inceledikleri araştırmada; bazı gençlerin saldırgan tepki vermedikleri aynı sosyal duruma bazı gençlerin saldırgan tepki vermelerinde farklı algılama ve sosyal etkileşimlerin etkisinin olduğunu; fiziksel saldırıya veya dolaylı saldırıya maruz kalmış gençlerin olumsuz sosyal algılamalara ve saldırgan davranışlara sahip olabileceğini; ancak saldırganlık içermeyen davranışların kendi çıkarına olduğunu öğrenen gençlerin saldırgan davranışlara karşı olduğu ve saldırganlığa karşı bilinç geliştirdiğini saptamışlardır.

Sloan ve Arkadaşları (2006), grup normları ve kendine yönelik saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; grup normlarının birey davranışı üzerindeki güçlü etkisinin önemli olduğunu; erkeklerin kadınlardan daha saldırgan davranışlar sergilediklerini; grup içinde sarf edilen saldırganlık cümlelerinin saldırganlık düşüncesini ve saldırgan davranışları tetiklediğini saptamışlardır.

Kokko ve Pulkkinen (2005), kadın ve erkeklerde çocukluktan orta yaşa saldırgan davranışın devamlılığını inceledikleri araştırmada; saldırgan davranışın her iki cinsiyette de orta yaşa kadar devam

ettiğini; özellikle 14 yaşından itibaren gençlerin nedensiz saldırılar içine girdiklerini, başkalarıyla alay etmek ve şımarıkça şeyler söylemek gibi davranışlar gösterdiklerini saptamışlardır.

Rabiner ve Arkadaşları (2005), erkeklerde gençlikten genç yetişkinliğe saldırgan suçların devamlılığını tahmin etme ile ilişkili yaptıkları araştırmada; 6. sınıftan 12. sınıfa kadar en az bir kez saldırgan davranışlarda bulunduğu rapor edilen gençlerin, silahla saldırı davranışlarının %80, yaralama ve öldürme niyeti ile saldırı davranışlarının %67, cinsel saldırı davranışlarının ise %88 olduğunu saptamışlardır.

Drozdo (2005), sosyal durum bağlamında gençlerin saldırgan davranışlarını ve gençler arasında artan şiddet suçlarını incelediği araştırmada; saldırgan davranışlar gösteren gençlerin, biyolojik, genetik ve bireysel psikolojik özellikler, kültürün etkisi ve basının rolü gibi etkenlerin bireyi saldırganlığa yönelten etkenler olduklarını; bu etkenlerin saldırgan bir yapıya sahip olmayan insanları bile saldırgan davranışlar sergilemeye götürebileceğini saptamıştır.

Mazefsky ve Farrell (2005), kırsal kesim gençlerinin saldırgan davranışlarında ebeveynlik uygulamasının, aile desteği, akran provokasyonu ve şiddete tanık olmanın rolünü incelediği araştırmada; 9.sınıf öğrencilerinin bulunduğu yaş grubunun saldırgan davranışların dorukta olduğu bir yaş grubunu temsil ettiğini; cinsiyetler arasında tutarlılıkların olduğunu; ayrıca saldırgan davranışların varlığı, sıklığı ve şiddeti üzerinde aile desteğinin oldukça fazla bir etkisinin olduğunu saptamışlardır.

Ram ve Hou (2003), çocukların saldırgan tavırlarında ailenin, yaşanan yerin ve eğitimin etkilerini inceledikleri araştırmada;

eğitimsiz ve doğduğu yerde yaşayan gençlerin, eğitilmiş ve doğduğu yerden farklı bir yerde yaşayan gençlerden daha fazla sorun yaşadıklarını; tek ebeveynle veya üvey ebeveynle yaşayan gençlerin, her iki ebeveyniyle veya öz ebeveynleriyle yaşayan gençlerden daha fazla saldırgan davranış sergilediklerini saptamışlardır.

Colwell ve Kato (2003), sosyal yalıtılmışlık, benlik saygısı, saldırganlık ve bilgisayar oyunu oynama arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; saldırganlık ve oyun arasında olumlu bir bağlantı olduğunu; gençlerin oyun ortamlarında sanal arkadaşlar edindiklerini; ayrıca bilgisayarların da gerçek arkadaşların sağladığı benzer ihtiyaçları yerine getirdiğini; ancak oyun oynayan gençlerin, oynamayan gençlere göre sosyal açıdan daha başarılı olduklarını saptamışlardır.

Tani ve Chavez (2001), arkadaşlarına karşı uzaklık ve uyuşturucu kullanımı ile ilgili yaptıkları araştırmada; arkadaşlarından uzaklaşan gençlerin sosyal açıdan gelecek problemlerinin olduğunu ve yalnızlaştıklarını; arkadaşları uyuşturucu kullananlarla karşılaştırıldıklarında uyuşturucu kullanmayanların daha az öfkeli olduklarını; uyuşturucu kullananların depresyon ve stres yaşadıklarını ve buna bağlı olarak da uyuşturucu kullanımı konusunda savunmasız kalacak düzeyde duygusal boşluk yaşadıklarını; ayrıca olumlu arkadaşlık ilişkilerinin kişinin gelişiminde önemli etkilerinin olduğunu saptamışlardır.

Saldırganlık Davranışı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Yayın ve Araştırmalar

Yurt içinde yapılan yayın ve araştırmalar incelendiğinde, zorbalık (Yurtal ve Cenkseven, 2007; Uludağlı ve Uçanok, 2005); öfke kontrolü ile saldırganlık arasındaki ilişki (Şahin, 2006); ebeveyn saldırganlığının ergenlerin saldırganlığına etkileri (Vahip, 2002; Tuzgöl, 1998; Hatunoğlu, 1994); kişilik bozuklukları ile saldırganlık arasındaki ilişki (Baykız, 2003); aile içi şiddete maruz kalma ya da tanık olmanın ergen üzerindeki saldırgan etkileri (Karataş, 2005; Özmen, 2004); çatışma çözme becerilerinin şiddeti çözmedeki yeri (Akgün ve Araz, 2007; Atıcı, 2007; Güner, 2007); parmak uzunluklarının saldırganlık ile ilişkisi (Doğan, 2006); yetiştirme yurtlarının ergenlerin saldırgan davranışlarındaki belirleyiciliği (Kesen ve Arkadaşları, 2002); futbol sporu ve seyirci davranışları, holiganlık ve sportif aktivitelere katılım ile saldırgan davranışlar (Bostan ve Kılıcıgil, 2008; Dervent, 2007; Özmaden, 2005; Kayaoğlu, 2004; Kılıcıgil, 2003); cinsiyet ile saldırganlık (Yılmaz, 2006; Aktaş ve Şahin, 2005; Tok, 2001); anne yoksunluğunun şiddete yansımaları (Dizman ve Gürsoy, 2005); ebeveyn tutumlarının saldırganlığa etkileri (Yıldız, 2006); rehber öğretmenlerden yardım alma ve saldırganlığın önlenmesi (Atıcı, 2008); sorumluluk yükleme çalışmaları ile saldırgan davranışlar (Aktaş ve Coştur, 2007); ailenin çocuklarına verdikleri destek düzeyleri ile saldırgan davranışlarının azaltılması (Yalçın, 2007); ergenlik döneminin saldırgan davranışları tetiklemesi (Aktaş ve Berkem, 2006; Durak ve Utku, 2006); okul ve sınıf içi yaşantılardaki öğrenci davranışları ve akranlık çalışmaları ile ergenlerin saldırganlığı (Durmuş ve Gürkan, 2005); izlenen televizyon programlarının şiddete yansımaları (Güçiz ve Arkadaşları, 2004); intihar ve saldırganlık (Durak ve Şahin, 2003);

ana – baba öğrenim düzeyi ve sosyo – ekonomik düzey (Aral ve Bütün, 2004; Ürküt, 1998) ile saldırganlık gibi değişkenlerle saldırganlık davranışı arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir.

Atıcı (2008), öğrencilerinin arkadaşlarıyla yaşadıkları çatışmaları çözmek için okuldaki psikolojik danışmandan yardım isteyip istemediklerine, ne gibi yardımlar aldıklarına ve aldıkları yardımın yararlı olup olmadığına ilişkin yaptığı araştırmada; okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerin çatışmalarını çözmede sırasıyla konuşma, öneri verme, bilgi verme ve açıklama yapma, çözüm bulma, öğrencileri dinleme, sakinleştirme, uyarma ve arabulucu olma gibi genellikle yapıcı yöntemleri kullandıklarını, saldırgan ya da yıkıcı stratejilere ise hiç başvurmadıklarını ya da çok az başvurduklarını saptamıştır.

Bostan ve Kılıçgil (2008), beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencisi olan ve olmayan Ankara Üniversitesi öğrencilerinin saldırganlık boyutlarını araştırmışlardır. Araştırmada, kişinin kendi hakkını yedirmemek amacıyla başkalarının hakkını yemesinin, örneklemdaki öğrenciler tarafından bir hak olarak görüldüğü; toplumsal yapıda ve kamuoyunda sporda başarıyı sağlamak her ne şekilde olursa olsun bir hak olarak gösterilmesinden dolayı, bu durumun spordan farklı bir beklenti düzeyine geldiği; sporda her ne şekilde olursa olsun galip gelmek anlayışı “vur – kır – parçala – bu maçı kazan” sloganını yarattığı saptanmıştır. Ayrıca, spordaki bu üstün gelme durumu, örneklemdaki öğrencilere sosyal alanda da bu etkiyi yapmış; kendi hakkını yedirmemek için başkalarının hakkına tecavüz etmek olarak da anlamlandırılabilen bu durumun “Yıkıcı Saldırganlık” kategorisinde ele alınması gerektiği bulgusu elde edilmiştir.

Yurtal ve Cenkseven (2007), okullardaki zorbalığın yaygınlığını ve doğasını inceledikleri araştırmada; okullarda zorbalığın isim takma, dedikodu yayma gibi sözel boyutu içeren davranışların daha sıklıkta görüldüğünü; zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunduğunu; ayrıca okullarda zorbaca davranışlarda bulunanların daha çok erkek öğrenciler ve yaşça daha büyük öğrenciler olduklarını saptamışlardır.

Akgün ve Araz (2007), "Anlaşmazlıklarımızı Çözebiliriz Eğitim Programı"nı kullanarak öğrencilere çatışmalarını yapıcı yollarla çözmeyi öğretmek ve bu eğitimin öğrencilerin çatışma çözme becerileri, saldırganlık eğilimleri, davranım sorunları ve akran istismarı üzerindeki etkilerini incelediği araştırmada; çatışma çözme eğitiminin öğrencilerin yapıcı çatışma çözme becerilerini arttırdığını; ancak bazı sınıflardaki öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin ve davranım sorunlarının eğitim sonrasında azaldığını, bazı sınıflarda ise değişimin gözlenmemiş olduğunu saptamışlardır.

Yalçın (2007), ailelerinden aldıkları destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında cinsiyet, sınıf, gelir durumunu algılama biçimi, ailede ortaya çıkan şiddet ve okuldaki arkadaşlık ilişkileri açısından farklılıkların olup olmadığını incelediği araştırmada; öğrencilerin ailelerinden aldıkları destek düzeyi ile okuldaki arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma durumunun saldırganlık üzerindeki ortak etkisinin anlamlı bulunduğunu; ayrıca aileden alınan destek düzeyi, ailenin gelir durumunu algılama biçimi ve ailede şiddet uygulanma durumu değişkenlerinin saldırganlık üzerindeki temel etkisinin de anlamlı bulunduğunu saptamıştır.

Atıcı (2007), öğrencilerin arkadaşlarıyla yaşadıkları çatışmaları çözmede arkadaş yardımını incelediği araştırmada; öğrencilerin yarıya yakınının arkadaşlarından yardım istediklerini; kız öğrencilerin daha çok yardım isteme eğilimde olduğunu; fiziksel ve sözel saldırganlık, fikir uyuşmazlığı, kıskançlık, sıra sorunu, oyun sırasındaki anlaşmazlıklar gibi yardım istenen çatışmalara arkadaşlarının öneri verme, konuşma, arabulucu olma, barıştırma, dinleme, teselli etme, çözüm bulma gibi daha çok yapıcı yöntemleri kullanarak yardımcı olduklarını ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu yardımları yararlı bulduklarını; öğrencilerin arkadaşlarından yardım istememe nedenlerini daha çok kendilerine (kendilerinin çözmesi) arkasından da arkadaşına (yardım etmeme, ilgisiz olma) ve soruna bağlı (sorunun küçük olması) gibi nedenlere yükleme eğiliminde olduklarını saptamıştır.

Güner (2007), çatışma çözme becerilerini geliştirmeye yönelik grup rehberliğinin lise öğrencilerinin saldırganlık ve problem çözme becerileri üzerindeki etkisini incelediği araştırmada; çatışma çözme grup rehberliğinin saldırganlığı azaltıcı etkisi ile problem çözme becerilerini arttırıcı etkisinin uzun süreli olduğunu saptamıştır.

Aktaş ve Coştur (2007), sorumluluk yükleme çerçevesinde öfke ve sempati duyguları ile yardım etme ve saldırganlık davranışlarının uygulanması açısından sosyal davranış kuramının Türk örnekleminde ne derece geçerli olduğunu sınıadıkları araştırmada; saldırganlık söz konusu olduğunda öfke ve sempati duygularının algılanan kontrol ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı değişkenler olarak rol oynadıklarını, bilişlerin (sorumluluk algısının) ise davranış üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını saptamışlardır.

Dervent (2007), lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ile ilişkisini incelediği araştırmada; sporun orta öğretim düzeyindeki kişilerin saldırganlığını azaltmadığını, ancak atılganlık özelliğini arttırdığını; spor yapanların spor yapmayanlardan ve kızların erkeklerden daha atılgan olduğunu; okullarında sportif aktivitelere katılan öğrencilerin aslında yarışma ve müsabaka programlarının, okulların sporsal alanları ve imkanlarının yetersiz olması nedeniyle sportif aktivitelere yeteri kadar süre ayıramadıklarını saptamıştır.

Aktaş ve Berkem (2006), ergenlik dönemindeki katılımcıların saldırgan davranışları ve olumlu sosyal davranışları ile ilişkisel (ebeveyn ve akranlara bağlanma) ve kişiler arası duyarlık (empati, başkalarının bakış açısına duyarlık ve kişisel sıkıntı) değişkenleri arasındaki ilişki örüntülerinin, erken ve orta ergenlik dönemindeki kız ve erkekler için ayrı ayrı inceledikleri araştırmada; saldırgan ve olumlu sosyal davranışları yordayan yaş, ilişkisel değişkenler ve kişiler arası duyarlık düzeyinin kızlar ve erkekler için farklı örüntüler yansıttığını, yoksul ailelerden gelen katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin genelde ana – baba – akranlara bağlanma gibi ilişkisel faktörlerden yordandığını, olumlu sosyal davranışların ise yaşa bağlı gelişimden ve daha çok kişiler arası duyarlık düzeylerinden yordandığını saptamışlardır.

Durak ve Utku (2006), ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde bulunan bireylerdeki yeme tutumu ile öfke arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; yeme bozukluğu gösteren ve göstermeyen bireylerde öfke değişkenleri açısından bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca 13 – 16 yaş arasında olan gençlerin yeme tutum algılarının daha bozuk olduğunu; cinsiyetler arası karşılaştırma sonucunda, kızların erkeklerden daha yüksek

puanları aldıkları ve öfkelerini daha çok içedönük ve pasif – agresif tepkiler şeklinde gösterdiklerini; erkeklerin ise öfke ile ilişkili olarak, saldırgan tutumları daha fazla sergilediklerini saptamışlardır.

Şahin (2006), öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Herhangi bir nedenden duyulan öfkenin etkili bir şekilde ifade edilemediği durumlarda saldırgan davranışlarla ifade edildiği; saldırgan davranışların çocuğun yaşadığı içsel çatışmaların, engellenmelerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve ayrıca çocukların birbirlerini ya da çevrelerini model almaları yoluyla saldırgan davranışlar sergiledikleri araştırılmış; öfke denetimi eğitimi verilen deney grubu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, bu eğitimi almayan kontrol grubundaki öğrencilerin saldırganlık düzeylerine göre azalma gösterdiği ve azalmanın uzun süreli olduğu saptanmıştır.

Doğan (2006), elin ikinci ve dördüncü parmak uzunluk oranlarına bağlı olarak saldırganlık ve öfke ilişkisini incelediği araştırmada; parmak uzunlukları ile saldırganlık arasında bütün değişkenler göz önüne alındığında güçlü bir ilişkinin bulunamadığını; literatürdeki çalışmaların sonuçlarına göre her iki elin parmak oranları arasında cinsiyet farklılığının olmadığını; ancak bu çalışmada elde edilen bulgulara bağlı olarak erkeklerde yüksek oranda saldırganlık gözlemlendiğini, ancak bu saldırganlığın da kültürel rolle bağlantısının olduğunu; araştırmanın fiziksel saldırganlıkla ilgili fikir verebilse de bu oranın hormonal etki ile beyin gelişimi ilişkisini yansıtan ideal bir biyolojik belirteç olmadığını da saptamıştır.

Yılmaz (2006), ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerini karşılaştırmalı olarak incelediği araştırmada, erkek öğrencilerin saldırganlık puan

ortalamalarının kız öğrencilerden yüksek olduğunu; öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının ise sınıf düzeyine göre değişkenlik gösterdiğini saptamıştır.

Yıldız (2006), ebeveyn tutumları ve saldırganlık ilişkisini incelediği araştırmada; ebeveyn tutumlarındaki farklılıkların çocuk ve gençlerin yetişkin yaşamına hazırlanması sırasında farklı özelliklerin ortaya çıkmasını sağladığını; olumlu ebeveyn davranışı ve doğru yönlendirme ile saldırganlık dürtüsünün sosyal alanlara yönlendirilerek toplum tarafından onaylanan ve kabul gören bir biçime dönüşmesini sağlayabileceğini; ayrıca reddedici, ilgisiz veya otoriter bir anlayış içeren hatalı ebeveyn davranışı ile birlikte suça dönüşebildiğini saptamıştır.

Aktaş ve Şahin (2005), olumsuz niyet yükleme eğiliminin çocukların sosyal ilişkilerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini ve bu eğilimde olan çocukların saldırgan olup olmadığını inceledikleri araştırmada; sosyal ilişkileri açısından saldırgan olarak tanınan çocukların olumsuz tepkileri içeren davranış seçeneklerini (kişisel nedenlere ve olumsuz niyete yapılan yüklemeler) saldırgan olmayan çocuklara kıyasla daha fazla seçtiklerini; saldırganlığın alt boyutları açısından bakıldığında ise sadece fiziksel saldırganlık gösteren çocukların, fiziksel saldırganlık göstermeyen çocuklara kıyasla daha fazla olumsuz yüklemelerde bulunduklarını; sosyal ilişkileri açısından genel olarak saldırgan tanınan erkeklerin, saldırgan tanınan kızlardan daha fazla düşmanca niyet yüklemesinde bulunduklarını saptamışlardır.

Durmuş ve Gürkan (2005), lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimlerini çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırmada; öğrenciler tarafından en çok işaret edilen şiddet ve saldırganlık

olaylarının, okulun masa ve sandalyelerini kasıtlı olarak kıran, bunların üzerini kazıyan veya çizen, tekme atarak duvarların boya ve badanasını kirleten öğrencilerin okulda %70,9 oranında; okul sınırları dışında meydana gelen ve bazı öğrencilerin yaralanmalarıyla sonuçlanan kavgaların %70,1 oranında; okuldaki çeşitli öğrenci grupları arasında toplu kavga olaylarının %70,1 oranında; okulda bazı öğrencilerin paralarının çalınması ya da özel eşyalarının kaybolmasının da %63,7 oranında olduğunu saptamışlardır.

Uludağlı ve Uçanok (2005), zorba, kurban, zorba / kurban ve karışmayan olarak tanımlanan akran zorbalığı gruplarının belirlendiği; bu grupların akran reddi, akran kabulü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırıldığı ve akran zorbalığı gruplarındaki çocukların sosyometrik konumlarını belirlemek ve bu gruplarda yer alan çocukların hem akran zorbalığına hedef olma hem de akran zorbalığı gösterme davranışının türleri açısından bir farklılık gösterip göstermediklerini incelemişlerdir. Araştırmada, zorba / kurban çocukların, karışmayan çocuklara göre akranları tarafından hem daha fazla reddedildiklerini hem de akademik başarılarının daha düşük olduğunu; akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme davranışının türleri, cinsiyet ve sosyometrik statü açısından değerlendirildiğinde ise reddedilmiş çocukların diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla korkutma / sindirme ve açık saldırıya maruz kaldıklarını; popüler ve ortalama statüdeki çocuklara göre daha fazla ilişkisel saldırılara, yalnızca popüler çocuklara göre ise daha fazla kişisel eşyalarına saldırıya maruz kaldıklarını; kızların erkeklere göre daha fazla alaya ve ilişkisel saldırılara hedef olduklarını; erkeklerin ise kızlara göre daha fazla korkutma / sindirme, alay, açık ve ilişkisel saldırı türünde davranışlar sergilediklerini saptamışlardır.

Karataş (2005), ana – baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; ana – baba saldırganlıklarına göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaştığını; yüksek saldırganlık düzeyinde ana – babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarının orta ve düşük saldırganlık düzeyinde ana – babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarına göre anlamlı derecede farklı olduğunu saptamıştır.

Özmaden (2005), futbol sporu ile doğrudan ilişkili olan rakip seyirci etkeninin futbolda seyirci üzerine etkilerini incelediği araştırmada; ev sahibi seyircilerin, saldırgan tutum ve davranışlarında etkili olduğunu ifade ettikleri rakip seyirci davranışlarının başında, kendilerine, kulüp yöneticilerine, çalıştırıcılarına ve futbolcularına çirkin tezahürat ve / veya saldırıların geldiğini, yani saldırgan davranışların oluşumunda tahrik unsurunun önemli olduğunu saptamıştır.

Dizman ve Gürsoy (2005), anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimlerini inceledikleri araştırmada, anne yoksunu olan ve olmayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi açısından önemli farkların olduğunu; anne yoksunluğunun da çocukların anneden ayrı oldukları süre ve anneyi görme sıklığı gibi değişkenlere bağlı olarak saldırganlık eğilimini etkilediğini saptamışlardır.

Güçiz ve Arkadaşları (2004), ergenlik çağındaki çocukların en çok izledikleri televizyon programlarını ve bu programlardaki bazı şiddet öğelerini inceledikleri araştırmada; öğrencilerin boş zaman aktivitelerinde ilk sırayı televizyon izlemenin aldığını, %37.1'inin televizyon izlemenin kısıtlandığını; en çok ana haber bülteni, yerli

diziler, magazin programları ile çizgi filmleri izlediklerini ve en çok izlenen çizgi film ile ana haber programının aynı zamanda birim zamandaki şiddet içeriğinin en fazla olduğunu saptamışlardır.

Aral ve Bütün (2004), çocukların saldırganlık eğilimlerini inceledikleri araştırmada; cinsiyet, sosyo – ekonomik düzey, ana – baba öğrenim düzeyi, arkadaşına sinirlendiğinde verdiği tepki durumunun çocukların saldırganlığın bazı alt boyutlarında anlamlı farklılıklar yarattığını saptamışlardır.

Özmen (2004), aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; öfke ve saldırganlık kavramları ile aile içerisinde öfke ve saldırganlığın ortaya çıkmasını kolaylaştıran faktörler ve bunların çocuklar üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Özmen araştırmada, öfke duygusunun her zaman saldırgan davranışa yol açmayacağını; bireyin öfkelendiği zaman nasıl hareket edeceği, bireyin o anda içinde bulunduğu konumu, konumla ilgili genel durum, kültürel normlar, öfkenin şiddeti, benzer durumlarla ilgili daha önce geçirilen yaşantılar, öfke öncesi bireyin içinde bulunduğu durum gibi pek çok etmene bağlı olarak farklılık gösterdiğini saptamıştır.

Kayaoğlu (2004), futbolda seyirci şiddeti ve sosyal psikolojinin katkıları ve sınırlılıkları ile ilişkili yaptığı araştırmada; herhangi bir şiddet davranışı bir gruba mal edildiğinde birbirinden çok farklı şiddet davranışlarının örtük biçimde de olsa bu gruplara yüklendiğini; bu durumun medya tarafından oluşturulan holigan kavramının yeniden üretilmesini sağladığını; böylelikle de holiganların potansiyel tehlike olarak görüldüğünü saptamıştır.

Baykız (2003), anti – sosyal kişilik bozukluğu ve sınırda kişilik bozukluğu olan bireylerde saldırganlık davranışını psikiyatrik testlerle değerlendirdiği ve biyolojik değişkenlerle ilişkisini incelediği araştırmada; saldırgan davranış ve anti – sosyal kişilik özellikleri arasında çok yakın bir ilişkinin olduğunu; anti sosyal kişilik bozukluğunda suç içeren şiddet davranışının, kişilere yönelik saldırganlık ve cinayet işlemenin sıklıkla bulunduğunu; alkol ve madde kullanımının saldırgan davranışı arttırdığını; sınırda kişilik bozukluklarında da çevreye ve kendine yönelik saldırganlık davranışının sıkça görüldüğünü saptamıştır.

Kılıçgil (2003), futbol taraftarlarının şiddet ile ilgili tepkilerinin psikososyal boyutlarını incelediği araştırmada; eğitim seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda, ilköğretim mezunu olan grupta yumruklu kavgayı onaylama, şiddete eğilim, küfürlü tezahürat gibi davranışların daha fazla olduğunu saptamıştır.

Durak ve Şahin (2003), 14 – 62 yaş arasındaki insanların çeşitli durumlar ve problemler karşısında intiharı akıllarına ilk çözüm yolu olarak getirme durumlarını belirlemek istedikleri ve bu eğilimin, intihar olasılığı, problem çözme becerileri, öfke / saldırganlık gibi değişkenler ile ilişkilerini inceledikleri araştırmada; 14 – 24 yaş grubunun tüm ölçeklerden aldıkları puanların, diğer yaş gruplarının aldıkları puanlardan daha yüksek olduğunu; gençlerin problem çözme becerileri konusunda kendilerini daha yetersiz algıladıklarını; çevrelerine göre daha öfkeli göründüklerini; kendilerine sunulan, stresli bir durum ya da olay karşısında, bir çözüm yolu olarak intiharı, daha sıklıkla ilk seçenek olarak akıllarına getirdiklerini saptamışlardır.

Vahip (2002), evdeki şiddet ve şiddetin gelişimsel boyutunu incelediği araştırmada, aile içinde şiddete maruz kalan çocukların çoğunun büyüdüklerinde şiddet uygulayan eşlere ya da ana babalara dönüşmeseler de, her birinin en az bir aile içi şiddete maruz kalma öyküsüne sahip olduğunu; kuşaktan kuşağa aktarılan şiddetin, her zaman şiddetin kendisinin değil, bu durumu çevreleyen duygusal yansımaların olduğunu ve buna bağlı olan korku ve çökkünlük duygularının kişinin tutum ve davranışlarını yaşam boyu etkilediğini saptamıştır.

Kesen ve Arkadaşları (2002), yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yaşları ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu; ergenlerin yurttan kalma süreleri arttıkça saldırganlık ve öfke düzeylerinin de arttığını saptamışlardır.

Tok (2001), cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerine ilişkin yaptığı araştırmada; erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, kız öğrencilerin saldırganlık düzeylerine göre anlamlı derecede yüksek olduğunu; cinsiyet rolüne ilişkin geleneksel kalıp yargıya sahip erkek öğrencilerin, kalıp yargılara sahip olmayan erkek öğrencilerden anlamlı derecede daha saldırgan olduğunu; cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyi, öğrenim sırasında barınılan yer, en uzun süreli yaşanan yerleşim yeri ve okunan bölümden memnun olma durumu değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları üzerindeki etkilerinin anlamlı düzeyde belirleyici olduğunu saptamıştır.

Tuzgöl (1998), ana – baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelediği

araştırmada; erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu; ana – baba eğitim düzeylerine göre bireylerin saldırganlık düzeylerinin farklı olmadığını saptamıştır.

Ürküt (1998), öğrencilerin engellenme karşısında geliştirdikleri saldırgan tepkilerin Rosenzweig Resim – Engellenme Testi ile incelenmesi ve grupların saldırganlık yönü ve türü bakımından karşılaştırıldığı araştırmada; gençlerin saldırgan tepkiler göstermelerinde toplumun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların etkisinin olduğunu; gençlerde saldırgan tepkilerin fazla gözlenmesi, sosyalleşme sürecinde ana – babanın çocuklarına sağladıkları yetiştirme ortamına ve uyguladıkları yetiştirme sistemine bağlı olarak ortaya çıkan bir durum olduğunu; aynı zamanda gençlerin farklı sosyo – ekonomik düzeylerden gelmiş olsalar da, aynı eğitim düzeyine sahip olmaları sonucunda, saldırgan davranışları bakımından benzer özellikler göstermelerine neden olabildiğini saptamıştır.

Hatunoğlu (1994), ana – baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; ekonomik durumun bireylerin saldırganlık düzeylerini olumsuz yönde etkilediğini; otoriter tutuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin, ilgisiz tutuma ve demokratik tutuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinden daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Otomatik Düşünceler İle İlgili Yayın ve Araştırmalar

Otomatik Düşünceler İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Yayın ve Araştırmalar

Yurt dışında yapılan yayın ve araştırmalar incelendiğinde, otomatik düşünceler ile sosyal koruma ve sosyal uzaklık ilişkisi (Spano, 2005); ailesel ilginin etkisi ile otomatik düşünceler (Wallace ve May, 2005; Wilson ve Deane, 2005); gerilim tipi baş ağrısı ile otomatik düşünceler (Yücel ve Arkadaşları, 2002); olumlu – olumsuz kavramların kişilerin hayatındaki yeri (Calvete ve Smith, 2005); obezite ile otomatik düşünceler (Odacı, 2007); ümitsizliği etkileyen etkenler (Yılmaz ve Türküm, 2008), intihar girişimi ile otomatik düşünceler (Macleod ve Arkadaşları, 2005); depresyon ve otomatik düşünceler (Hankin ve Abramson, 2001) gibi değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırıldığı görülmektedir.

Yılmaz ve Türküm (2008), Türk gençlerinin ümitsizliğini etkileyen faktörleri inceledikleri araştırmada; ümitsizlik derecelerinin büyük ölçüde gençlerin arkadaşları ve aileleri tarafından etkilendiğini; ayrıca ümitsizlik duygu durumunun ailelerin eğitim düzeyi ve ailenin hayata bakışı açısından değiştiğini saptamışlardır.

Odacı (2007), obez Türk ergenlerinde depresyon, uysal davranışlar ve olumsuz otomatik düşünceler arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; Türk gençlerinde depresyon ve obezlik arasında bir ilişkinin olduğunu; ancak tüm obez gençlerde de depresyon olmadığını; obez grupların depresyon derecelerinin normal ağırlığa sahip grupların depresyon derecelerinden daha yüksek olduğunu; obezite ve depresyon arasındaki ilişkinin dikkate alınması ile gençlerde obezite tedavisinin başarılı şekilde sonuçlanabileceğini saptamıştır.

Spano (2005), sosyal koruma ve sosyal uzaklık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; gençler arası şiddetin ve şiddet oranının giderek arttığını; sosyal korumanın (arkadaş çevresi, aile) saldırı riskini azalttığını; erkeklerin kızlara oranla daha az saldırı olayına maruz kaldığını saptamıştır.

Wallace ve May (2005), ailesel ilginin etkisi ve okulda suçun gençlik korkusu üzerindeki sosyal uzaklık (izolasyon) duygularını inceledikleri araştırmada; ailesiyle ilişkileri kötü olan ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde yüksek derecede yabancılaşma yaşayan gençlerin sosyal ilişkilerde ürkek olduklarını ve çevresinden sosyal uzaklaşma duyguları yaşadıklarını saptamışlardır.

Calvete ve Smith (2005), otomatik düşüncelerin yapısı ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; insanların hayatında olumlu kavramların olup olmadığını; olumsuz otomatik düşüncelerin kaygıya ve şiddet davranışlarına yol açtığını saptamışlardır.

Wilson ve Deane (2005), yetişkinlerin inançları ve ümitsizlik duygularına bağlı olarak ortaya çıkan profesyonel psikolojik yardım isteğinin bir eksiklik ya da çaresizlik olarak algılanıp algılanmadığını araştırmışlardır. Araştırmada, insanların çaresiz kaldıkları durumlarda psikolojik danışma hakkındaki olumsuz yargıları ile birlikte çaresizlik içinde sorunlarını paylaşamamaları sonucunda intihar başta olmak üzere pek çok çıkar yol aradıklarını; aynı zamanda gençlerin kendi sorunlarını tek başlarına çözmeleri gerektiğine inandırılmaları ya da bu sorunlarını bireyleşme ve yetişkin olma isteği ile tek başlarına çözmek istemeleri sonucu yardım almak istemediklerini saptamışlardır.

Macleod ve Arkadaşları (2005), intihar girişiminde ümitsizlik ve geleceği pozitif – negatif düşünme ile ilgili yaptıkları araştırmada; kişisel intihar girişimlerinde gelecek hakkında ümitsiz olmanın önemli bir yer tuttuğunu; ancak gelecek hakkında pozitif düşünme eksikliğinin gelecek hakkında negatif düşünmenin varlığından daha önemli olduğunu saptamışlardır.

Yücel ve Arkadaşları (2002), gerilim tipi baş ağrısı olan hastalarda depresyon, otomatik düşünce, duygu tıkanması ve kararlılık arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmada; 105 gerilim tipi baş ağrısı yaşayan hasta ile 70 sağlıklı denek karşılaştırılmış, sağlıklı deneklerle kıyaslandığında, baş ağrısı yaşayan hastaların otomatik düşünce, depresyon ve duygu tıkanmasında yüksek puanlar, kararlılıkta ise düşük puanlar elde ettiklerini; baş ağrısı çeken kişilerin yüksek depresyon puanlarına sahip olduklarını ve duygularını ifade etmekte büyük zorluklar yaşadıklarını saptamışlardır.

Hankin ve Abramson (2001), ergenlik döneminde depresyon ve ümitsizliği inceledikleri araştırmada; bilişsel olarak savunmasız olan bireylerin olumsuz düşüncelerinin olduğu durumlarda, umutsuz olduklarında ve umutsuzluk duygusu içinde bulunduklarını varsayan umutsuzluk teorisinin öncelikle depresyonun alt tiplerindeki belirtilere ve daha sonra depresyona yol açtığını; aynı zamanda ergenlik döneminde stresli olayların artışı ile birlikte intihar eğilimleri, uyku rahatsızlıkları, konsantrasyon eksiklikleri ve kötüleşen ruh hali gibi olumsuz belirtilerin de ortaya çıktığını saptamışlardır.

Otomatik Düşünceler İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Yayın ve Araştırmalar

Yurt içinde yapılan yayın ve araştırmalar incelendiğinde, otomatik düşünceler ile sosyal yetkinlik beklentisi (Karahana ve Arkadaşları, 2006); kişisel ve mesleki değişkenler (Gündüz, 2006); sürekli kaygı (Çivitci, 2006); öğrenilmiş güçlölük düzeyleri (Güloğlu ve Aydın, 2007); pozitif düşünmeye dayalı grup eğitimi (Öğretir, 2004); problem çözme düzeyleri (Tümkiye ve İflazoğlu, 1999), depresif belirtiler (Tunca, 1995), okul başarısızlıklarının altında yatan depresyon (Bozkurt, 1998), ebeveyn tutumları ve aile içi ilişkiler (Öztütüncü, 1996), stresle başa çıkma tarzları (Akbağ, 2000), yetiştirme yurtları (Tanrıkulu, 2002) gibi değişkenlerin arasındaki ilişkilerin araştırıldığı görölmektedir.

Güloğlu ve Aydın (2007), öğrencilerin öğrenilmiş güçlölük düzeyleri ile otomatik düşünce biçimleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada; yüksek öğrenilmiş güçlölük düzeyine sahip öğrencilerin gerek kendine, geleceğine ve dünyaya karşı olumsuz bakış açısına ve olumlu bakış açısına sahip olma alt testlerinde ve testin toplamında yüksek puan aldıklarını; yüksek öğrenilmiş güçlölük düzeyine sahip çocukların kendilerine, geleceğe ve dünyaya ilişkin bakış açılarının, düşük öğrenilmiş güçlölük düzeyine sahip çocuklara oranla daha olumlu olduğunu; ayrıca kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığını saptamışlardır.

Karahana ve Arkadaşları (2006), lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi ve otomatik düşüncelerin, yaşanan sosyal birim ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada, lise öğrencilerinde sosyal yetkinlik beklentisi düştükçe olumsuz otomatik düşüncelerin arttığını; yurttaki kalan öğrencilerde, aile ve

akraba yanında kalan öğrencilere göre sosyal yetkinlik beklentisinin daha düşük, olumsuz otomatik düşüncelerin ise daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Gündüz (2006), öğretmenlerde akılcı olmayan inançları kişisel ve mesleki değişkenlere göre incelediği araştırmada; insanların mantıksızlığa eğilimli olarak dünyaya gelmelerinin yanı sıra, bu düşüncelerin, çocukluk döneminden itibaren kişinin çevresinde bulunan önemli kişilerden öğrenilmesi yoluyla kazanıldığını; akılcı olmayan inançlara sahip olan öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilere de dolaylı yollardan bu inançlarını yansıttıklarını; medeni durum, cinsiyet, hizmet süresi, mezun olunan okul, çalışılan okul, branş ve sosyal destek değişkenleri açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığını saptamıştır.

Çivitci (2006), ergenlerde mantıkdışı inanç ve sürekli kaygı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; öğrencilerin gerek tüm grupta, gerekse kız ve erkeklerde mantıkdışı inançların ve rahatlık talebinin sürekli kaygı ile olumlu ilişkilere sahip olduğunu; tüm grupta ve erkeklerde başarı talebi ile sürekli kaygı arasında düşük ancak anlamlı ilişkiler bulunurken, kızlarda anlamlı bir ilişkinin gözlenemediğini saptamıştır.

Öğretir (2004), pozitif düşünmeye dayalı grup eğitimi programının benlik algısı, eşlere ve çocuklara yönelik tutumları ile kendini denetleme becerisi ve otomatik düşünceler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada, pozitif düşünmeye dayalı grup eğitimi programına katılan annelerin çocuklarına gösterdikleri davranışların, otoriter ve tutarsız tutumdan uzaklaştığı, demokratik ve koruyucu tutuma yaklaştığını; programın annelerin kendine güvenini artırarak onları olumlu yönde geliştirdiği ve ana –

baba tutumlarıyla çocukların davranışları arasında sıkı bir bağlantı olduğunu saptamışlardır.

Tanrıkulu (2002), yetiştirme yurtlarında ve aile ortamında yaşayan 15 – 17 yaş arasındaki lise öğrencilerinin bilişsel yapıları (olumsuz otomatik düşünceler) ve problem çözme becerileri açısından incelediği araştırmada; olumsuz otomatik düşüncelerin gençlerin psikolojik rahatsızlıklara yatkınlığını arttırdığını, hatta psikolojik rahatsızlıkların nedeni olabildiğini ve bireylerin psikolojik zorlanmalarla etkili bir biçimde baş edebilmeye yönelik kullandıkları başa çıkma gücünün olumsuz otomatik düşünce düzeyleri ile yakından ilgili olduğunu saptamıştır.

Akbağ (2000), stresle başa çıkma tarzlarını üniversite öğrencilerinde olumsuz otomatik düşünceler, transaksyonel analiz ve ego durumları açısından incelediği araştırmada; bireyin stresle başa çıkmasını engelleyen en önemli etmenin onu gerilime sokan olay değil, olayın değerlendiriliş biçimi olduğunu; gerçekçi olmayan düşünce tarzının, kaygı düzeyinin artmasına, karamsarlığın artmasına, denetimin, üretkenliğin ve moral düzeyinin azalmasına ve sonuç olarak da stresin istenmeyen sonuçlarının ortaya çıkmasına sebep olduğunu saptamıştır.

Tümkaya ve İflazoğlu (1999), Çukurova Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği öğrencilerinin otomatik düşünce ve problem çözme düzeylerinin bazı sosyo – demografik değişkenlerle ilişkisini inceledikleri araştırmada; otomatik düşünceler ile sosyo – ekonomik düzey ve problem çözme ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu; depresyonun ortaya çıkışında problem çözme becerisi kadar, bireyin olumsuz otomatik düşüncelerinin de etkisinin olduğunu; olumsuz otomatik düşüncelerin, sistematik mantıksal hatalar ile birleşerek bireyde dünya ve gelecek hakkında olumsuz değerlendirmelere yol açtığını saptamışlardır.

Bozkurt (1998), lise öğrencilerinin okul başarısızlıklarının altında yatan depresyonla ilişkili otomatik düşünme kalıplarını incelediği araştırmada; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla olumsuz otomatik düşünce ve kaygıya sahip olduklarını ve kız öğrencilerin depresyon puan ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu; akademik başarı ve cinsiyete göre otomatik düşünceler, depresyon ve kaygı düzeyleri üzerinde anlamlı farklılıklar bulunduğunu saptamıştır.

Öztütüncü (1996), liseli ergenlerdeki irrasyonel / olumsuz otomatik düşünceleri ana – baba tutumları ve aile içi ilişkiler açısından incelediği araştırmada; ana – babanın birinden ya da her ikisinden uzun süre ayrı kalmak (ölüm, boşanma veya iş nedeniyle) ve aile bireylerinin yaşadığı kronik hastalık ve güçsüzlüklerin, ergenlerin olumsuz otomatik düşüncelerini ve depresif duygulanımlarını olumsuz yönde etkilediğini; ebeveynlerin demokratik tutumunun, ergenlerin olumsuz otomatik düşüncelerini ve depresif duygulanımlarını arttıran bir değişken olduğunu; kız ergenlerin olumsuz otomatik düşüncelerinin erkek ergenlerden daha yüksek olduğunu ve ayrıca olumsuz otomatik düşünceler arttıkça depresif duygulanım düzeyinin de yükseldiğini saptamıştır.

Tunca (1995), bedensel hastalığı olan bireylerde, depresif belirtiler ve olumsuz otomatik düşünceler ile hastalık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada; tıbbi hastalık ile depresyon ve depresyon ile otomatik düşüncelerin birbirleriyle ilişkisi olduğu gibi, tıbbi hastalıklar ile otomatik düşüncelerin de birbirleriyle ilişkisinin olduğunu; özellikle de depresif belirtilerin düzeyi ile otomatik düşüncelerin sıklığı arasında önemli bir ilişkinin olduğunu; hastaların hastalıklarını algılayış biçimleri ve depresif belirtilerinin

düzeyi ile otomatik düşüncelerinin sıklığının birbirleri ile yakından ilişkili olduğunu saptamıştır.

Özetle, saldırganlık ve otomatik düşünceler ile ilgili yurtdışında ve yurtiçinde önemli sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evreni, örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve verilerin analizi ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Evren

Bu araştırmanın evreni; 2007 – 2008 eğitim – öğretim yılında İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçe merkezinde bulunan özel ve kamuya ait ortaöğretim kurumlarının 9., 10. ve 11. sınıfında öğrenim görmekte olan 6447 kız, 6102 erkek olmak üzere toplam 12549 öğrenciyi kapsamaktadır. Evreni oluşturan öğrencilerin okul türü ve cinsiyete göre dağılımları TABLO – 2’de verilmiştir.

TABLO – 2
Evreni Oluşturan Öğrencilerin
Okul Türü ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Okul Türü	Sınıf			Cinsiyet		TOPLAM
	9	10	11	Kız	Erkek	
Genel Lise	778	815	804	1227	1170	2397
Anadolu Lisesi	476	502	430	648	760	1408
Fen Lisesi	302	347	304	486	467	953
Anadolu Öğretmen Lisesi	557	604	618	943	836	1779
Kız Meslek Lisesi	338	347	384	963	106	1069
Endüstri Meslek Lisesi	405	378	350	341	792	1133
Sağlık Meslek Lisesi	417	397	329	778	365	1143
Ticaret Meslek Lisesi	358	372	371	288	813	1101
Özel Anadolu Lisesi	101	86	92	145	134	279
Özel Fen Lisesi	69	72	56	85	112	197
İmam – Hatip Lisesi	334	365	391	543	547	1090
TOPLAM	4135	4285	4129	6447	6102	12549

Örneklem

Araştırmanın örneklemini tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir (Büyüköztürk ve Arkadaşları, 2009). Bu amaçla ilçede öğretim yapan lise ve dengi okullar, yaptıkları öğretimin türüne göre gruplandırılmıştır. Bu gruplamaya göre aşağıdaki dağılım ortaya çıkmıştır.

1. Genel Lise (4)
2. Anadolu Lisesi (2)
3. Fen Lisesi (1)
4. Anadolu Öğretmen Lisesi (2)

5. Anadolu Ticaret ve Ticaret Meslek Lisesi (2)
6. Anadolu Meslek ve Endüstri Meslek ve Teknik Lisesi (2)
7. Anadolu Kız Meslek ve Kız Meslek Lisesi (2)
8. Sağlık Meslek Lisesi (1)
9. Özel Anadolu Lisesi (1)
10. Özel Fen Lisesi (1)
11. İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi (2)

Yukarıdaki dağılıma uygun olarak her okul türünden 1 (Bir) okul örnekleme alınmıştır. Örnekleme alınan okulların 9., 10. ve 11. sınıflarından birer şube random örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmanın yapıldığı yıl, liselerde Türkiye genelinde 4 yıllık eğitime geçiş olmuştur. Bu nedenle, eğitim süresi 4 yıl olan okullarda hazırlık sınıfları kaldırılmış; eğitim süresi 3 yıl olan okulların eğitim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. Bazı okullar ise hazırlık sınıflarını kaldırarak 9. sınıfa öğrenci almışlardır. Ayrıca öğrenim süresini 4 yıla çıkaran bazı okullarda 12. sınıfa devam eden öğrenciler olduğu görülmüştür. Sonuç olarak örnekleme 12. sınıflar alınmamıştır; ancak istatistik analizler yapılırken 11. sınıflarla birleştirilerek analize tabi tutulmuştur. Böylece 9., 10. ve 11. sınıflarda olmak üzere 611 kız, 574 erkek toplam 1185 öğrenci örnekleme dahil edilmiştir.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin okul, sınıf ve cinsiyete göre dağılımı TABLO – 3’te verilmiştir.

TABLO – 3
Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin
Okul Türü, Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Okul Türü	Sınıf			Cinsiyet		TOPLAM
	9	10	11	Kız	Erkek	
Genel Lise (4)	72	73	72	93	124	217
Anadolu Lisesi (2)	40	47	49	65	71	136
Fen Lisesi (1)	22	24	22	33	35	68
Anadolu Öğretmen Lisesi (2)	57	58	53	75	93	168
Kız Meslek Lisesi (2)	29	39	33	94	7	101
Endüstri Meslek Lisesi (2)	38	34	35	52	55	107
Sağlık Meslek Lisesi (1)	40	32	36	89	19	108
Ticaret Meslek Lisesi (2)	36	38	30	23	81	104
Özel Anadolu Lisesi (1)	13	10	10	12	11	33
Özel Fen Lisesi (1)	11	14	15	22	18	40
İmam – Hatip Lisesi (2)	31	35	37	56	47	103
TOPLAM (20)	389	404	392	611	574	1185

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma için gerekli veriler, doğrudan doğruya örnekleme alınan öğrencilerin kendilerinden toplanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan öğrencilerin saldırganlık puanlarını belirlemek amacıyla Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan öğrencilerin otomatik düşünce puanlarını belirlemek için Otomatik Düşünceler Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada bağımsız değişkenler olarak ele alınan cinsiyet, sınıf düzeyi gibi bilgilerin toplanabilmesi için araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Saldırganlık Ölçeği

Saldırganlık Ölçeği, Tuzgöl (1998) tarafından Kocatürk'ün (1982) geliştirdiği Saldırganlık Envanteri'nden yararlanılarak oluşturulmuştur. Saldırganlık Ölçeği gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yöneliktir. Saldırganlık Ölçeği 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte saldırganlık ifade eden 30 madde, saldırganlık ifade etmeyen 15 madde vardır. Ölçekte saldırganlık ifade etmeyen maddeler şunlardır: 2, 4, 8, 10, 13, 16, 24, 28, 33, 35, 37, 38, 19, 40, 44, diğer maddeler saldırganlık içerikli davranışları ifade eden maddelerdir. Ayrıca 9 madde geçerlik puanı elde etmek üzere sorulmuştur. Bu maddelerden biri durumun o kişi için geçerli olduğunu, diğeri geçerli olmadığını ifade edecek şekilde iki defa sorulmuştur. Ölçekteki geçerlik maddelerinin numaraları şöyledir: (4. ve 20.madde), (18. ve 24.madde), (10. ve 26.madde), (22. ve 33.madde), (8. ve 36.madde), (14. ve 37.madde), (19. ve 39.madde), (23. ve 40.madde), (34. ve 44.madde). Saldırganlık Ölçeği, Ek – 2'de verilmiştir.

Saldırganlık Ölçeği'nin Güvenirliği

Saldırganlık Ölçeği, Tuzgöl (1998) tarafından 55 öğrenciden oluşan bir gruba 2 hafta ara ile uygulanmış ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı $r = 0.75$ olarak elde edilmiştir. Başlangıçta 50 maddeden oluşan Saldırganlık Ölçeği, maddeler arası korelasyonlara bakılarak en az 3 madde ile 0.25 oranında ilişkili olan maddeler seçilmiş ve bu şartlara uymayan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylece envanterin madde sayısı 45'e düşmüştür. Ölçeğin bu hali ile Cronbach Alpha güvenirliliği

hesaplanmış ve 0.71 bulunmuştur. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu katsayısı tekrar hesaplanmış ve $r = 0.85$ bulunmuştur.

Saldırganlık Ölçeği'nin Geçerliği

Tuzgöl (1998) tarafından Saldırganlık Ölçeği için yapılan geçerlik çalışmasında, araştırmacının çalıştığı lisede derslere giren 20 öğretmenle görüşülmüştür. Saldırgan davranışlar gözlemledikleri öğrencilerin isimleri belirlenmiştir. Ancak öğretmenlere yapılan açıklama ile birlikte saldırganlıkla aşırı hareketlilik arasındaki fark açıklanmıştır. Böylelikle en az üç öğretmenin saldırgan olarak tanımladığı 45 öğrenci belirlenmiş ve bu öğrencilere ölçek uygulanmıştır. Daha önce uygulama yapılan 45 kişilik saldırgan olarak tanımlanmamış bir grup ile saldırgan davranışları olduğu kabul edilen grubun puan ortalamaları arasında t-testi uygulanmış ve t değeri 3.25 olarak saptanmıştır. Böylece ölçeğin saldırgan davranışları ölçtüğü doğrultusunda karar verilmiştir.

Saldırganlık Ölçeği'nin Puanlanması

Ölçek 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte bireylerin kendi duygu ve davranışlarını içeren maddeler yer almaktadır. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için; (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Arasıra, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman şeklindeki seçeneklerden birini işaretlemektedir. Ölçekte 13 madde negatif ifade olduğundan puanlamaları da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Bu maddelerde (1) Her Zaman, (2) Sıklıkla, (3) Arasıra, (4) Nadiren, (5) Hiçbir Zaman şeklinde puanlama yapılmaktadır. Tüm maddelere verilen cevapların toplamı kişinin

saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Çalışılan örneklemin aritmetik ortalamasının üstündeki puanlar yüksek saldırganlık düzeyini, altındaki puanlar düşük saldırganlık düzeyini temsil etmektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 45 ile 225 arasında değişmektedir.

Otomatik Düşünceler Ölçeği

Orijinali Hollan ve Kendal tarafından 1980 yılında geliştirilen Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Türkiye uyarlaması, Şahin ve Şahin tarafından 1992 yılında yapılmıştır. Ölçek depresyonla ilişkili olan olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkma sıklığını ölçmeye yöneliktir. Ölçek ilk olarak Şahin ve Şahin tarafından 1988 yılında Türkçe'ye çevrilmiş ve ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları, her iki dili de iyi bilen 53 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulanan iki form arasındaki korelasyon katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam 30 maddeden ve beş alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçekler; "Kişinin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceleri" (2, 3, 7, 8, 17, 18, 21, 23, 24, 27. Maddeler), "Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri" (13, 14, 15, 19, 20 ve 22. Maddeler), "Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İstekleri" (9, 26 ve 29. Maddeler), "Yalnızlık – İzolasyon" (1, 4, 10 ve 28. Maddeler) ve "Ümitsizlik" (6, 11, 12 ve 25. Maddeler) şeklinde sıralanmaktadır (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997). Otomatik Düşünceler Ölçeği, Ek – 3'te verilmiştir.

Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Güvenirliği

345 kişilik bir öğrenci örnekleminde elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Araştırmada 57 depresif hasta ve 57 normal olmak üzere 114 kişilik bir örneklemden elde edilen katsayı ise 0.98 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Aytar (1987) tarafından 21 depresif, 20 de depresif olmayan psikopatolojik ve 20 diğer hastalar olmak üzere üç gruba uygulanması sonucu elde edilen Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları ise sırasıyla .94, .89 ve .91 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin her bir maddesinden alınan puanlar ile tüm ölçekten alınan puanlar arasındaki madde – toplam puan korelasyonları .35 ile .69 ve .37 ile .85 arasında bulunmuştur. İki yarım test yöntemi ile elde edilen güvenirlik katsayıları depresif grup için $r = .59$ ve diğer hastalar için $r = .87$ 'dir. Bu yöntem ile elde edilen güvenirlik katsayısı .91 olarak belirtilmektedir. 30 kişilik bir öğrenci grubu üzerinde uygulanan test – tekrar test güvenirlik katsayısı $r = .77$ 'dir (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997).

Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Geçerliği

Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu .75, MMPI – D skalası ile .85, Çok Yönlü Depresyon Ölçeği ile .60 ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği ile .27 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri'ne göre semptomatik olan ve olmayan grupları anlamlı olarak ayırt edebildiği belirtilmektedir. Ölçeğin her bir maddesinin ayrı ayrı geçerliliğine bakılmış ve 30 maddenin 30'unun da ayırıcı geçerliliği olduğu bulunmuştur (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997).

Otomatik Düşünceler Ölçeği'nin Puanlanması

Ölçek 30 maddeden oluşan 1 – 5 arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir. Her madde için "Hiç aklımdan geçmedi", "Ender olarak aklımdan geçti", "Arada sırada aklımdan geçti", "Sık sık aklımdan geçti" ve "Her zaman aklımdan geçti" seçeneklerinden birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenilmektedir. Verilen cevaplara 1 – 5 arasında değişen puanlar verilmektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 30 ile 150 arasında değişmektedir. Ayrıca “Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler” alt ölçeğinin puan aralığı 13 ile 65 arasında; “Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri” alt ölçeğinin puan aralığı 6 ile 30 arasında; “Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği” alt ölçeğinin puan aralığı 3 ile 15 arasında; “Yalnızlık – İzolasyon” alt ölçeğinin puan aralığı 4 ile 20 puan arasında ve “Ümitsizlik” alt ölçeğinin puan aralığı 4 ile 20 arasında değişmektedir. Ölçekten ve alt ölçeklerden alınan toplam puanların yüksekliği, olumsuz otomatik düşüncelerin yaygın bir şekilde ve sıklıkla ortaya çıktığını göstermektedir.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu'nda örnekleme alınan öğrencilerin bireysel özellikleri hakkında bilgileri toplamak amacıyla araştırmada inceleme konusu olan değişkenlerle ilgili olarak öğrencilerin cinsiyeti ve sınıf düzeyleri ile ilgili iki soruya yer verilmiştir. Kişisel Bilgi Formu Ek – 1'de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Saldırganlık Ölçeği, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu, araştırmacı tarafından örnekleme alınan ortaöğretim kurumlarına gidilerek sınıf ortamında uygulanmıştır. Uygulama, yapılan açıklamalarla birlikte ortalama 30 dakika sürmüştür. Yukarıda belirtilen bağımsız değişkenlerle birlikte öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği Puanları ve Otomatik Düşünceler Ölçeği Puanları bu araştırmada veri olarak kullanılmaktadır. Bu araştırmada İstanbul İli Gaziosmanpaşa İlçesindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan lise öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları belirlenerek onların çeşitli bireysel özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Bu amaçla verilerin analizinde, ilk olarak araştırmada uygulanan Saldırganlık Ölçeği'nden örneklemdaki her bir öğrencinin aldığı puanlar hesaplanmıştır. Örnekleimde yer alan bireylerin Saldırganlık Ölçeği puanlarının aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=147$) altında puan alanlar düşük, aritmetik ortalamanın üstünde puan alanlar ise yüksek olarak sınıflandırılmıştır (Tuzgöl, 1998).

İkinci olarak örnekleimde yer alan öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği'nden aldıkları toplam puanlar ile Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler, Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri, Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği, Yalnızlık – İzolasyon ve Ümitsizlik alt ölçeklerinden aldıkları puanlar ayrı ayrı hesaplanmıştır. Daha sonra elde edilen tüm veriler SPSS 11,5 programı kullanılarak bilgisayara aktarılmış, yine aynı program kullanılarak istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizinde bağımsız iki gruba ait ölçümlerin ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığını saptamak amacıyla Independent Sample t – testi, ikiden fazla olan bağımsız gruplara

ait ölçümlerin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi Tekniği kullanılmıştır. Ortalamalar arası farkın önemli olduğu durumlarda bu önemliliğin hangi gruplardan kaynaklandığını saptama amacıyla LSD Testi (Least Significant Difference) kullanılmıştır (Köklü ve Büyüköztürk, 2007). Denencelerin test edilmesinde gözlenen sayısal farkların anlamlı olup olmadığı 0.05'lik hata payı dikkate alınarak belirlenmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma verileri üzerinde gerçekleştirilen istatistiksel analizlere yer verilmiştir. İlk olarak, örnekleme katılan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği'nden almış oldukları puanlara göre belirlenmiş olan Saldırganlık Düzeyleri ile Otomatik Düşünceler Alt Ölçeklerinden aldıkları puanlarla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Ardından Saldırganlık Ölçeği Toplam Puanları ve Otomatik Düşünceler Ölçeği Toplam Puanları ile alt problemlere ve denencelere göre toplanmış bilgilerin istatistiksel analizleri yapılmış ve sonuçlar tablolar halinde verilmiştir.

1. Saldırganlık Düzeyine Göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler

Denence 1 : “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Öğrencilerin saldırganlık düzeyine göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 4’te verilmiştir.

TABLO – 4

Saldırganlık Düzeyine Göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Saldırganlık Düzeyi	N	Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Düşük	443	22.72	10.39	1183	11.78	.000	Anlamlı
Yüksek	742	30.28	10.83			P<.001	

TABLO – 4’te yer alan sayısal veriler; saldırganlık düzeyine göre Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 1. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler de artmaktadır.

2. Saldırganlık Düzeyine Göre Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri

Denence 2 : “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Öğrencilerin saldırganlık düzeyine göre Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup

olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 5’te verilmiştir.

TABLO – 5
Saldırganlık Düzeyine Göre Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri
Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Saldırganlık Düzeyi	N	Şaşkınlık Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Düşük	443	11.59	5.38	1183	11.15	.000	Anlamlı
Yüksek	742	15.74	6.64			P<.001	

TABLO – 5’te yer alan sayısal veriler; saldırganlık düzeyine göre Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 2. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, şaşkınlık – kaçma fantezileri de artmaktadır.

3. Saldırganlık Düzeyine Göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği

Denence 3 : “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği Puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Öğrencilerin saldırganlık düzeyine göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 6’da verilmiştir.

TABLO – 6

Saldırganlık Düzeyine Göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği
Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Saldırganlık Düzeyi	N	Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Düşük	443	6.77	2.85	1183	10.17	.000	Anlamlı
Yüksek	742	8.77	3.49			P<.001	

TABLO – 6’da yer alan sayısal veriler; saldırganlık düzeyine göre Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu

göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 3. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği de artmaktadır.

4. Saldırganlık Düzeyine Göre Yalnızlık – İzolasyon

Denence 4 : “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Öğrencilerin saldırganlık düzeyine göre Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 7’de verilmiştir.

TABLO – 7

Saldırganlık Düzeyine Göre Yalnızlık – İzolasyon
Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Saldırganlık Düzeyi	N	Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Düşük	443	8.39	3.61	1183	9.86	.000	Anlamlı
Yüksek	742	10.74	4.15			P<.001	

TABLO – 7’de yer alan sayısal veriler; saldırganlık düzeyine göre Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 4. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, yalnızlık – izolasyon düşünceleri de artmaktadır.

5. Saldırganlık Düzeyine Göre Ümitsizlik

Denence 5: “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Öğrencilerin saldırganlık düzeyine göre Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 8’de verilmiştir.

TABLO – 8
Saldırganlık Düzeyine Göre
Ümitsizlik Alt Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Saldırganlık Düzeyi	N	Ümitsizlik Alt Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Düşük	443	7.37	3.27	1183	11.01	.000	Anlamlı
Yüksek	742	10.00	4.35			P<.001	

TABLO – 8’de yer alan sayısal veriler; saldırganlık düzeyine göre Ümitsizlik Alt Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 5. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyi yükseldikçe, ümitsizlik de artmaktadır.

6. Cinsiyete Göre Saldırganlık

Denence 6 : “Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 9’da verilmiştir.

TABLO – 9
Cinsiyete Göre Öğrencilerin
Saldırganlık Ölçeği Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Saldırganlık Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Kız	462	126.79	31.57	1183	22.25	.000	Anlamlı
Erkek	723	160.50	20.56			P<.001	

TABLO – 9’da yer alan sayısal veriler; cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç, araştırmanın 6. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani lise öğrencilerinin cinsiyete göre Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Başka bir deyişle, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

7. Sınıf Düzeyine Göre Saldırganlık

Denence 7 : “Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Örnekleme alınan öğrencilerin sınıf düzeyine göre Saldırganlık Ölçeği puanlarına ilişkin sayısal bilgiler TABLO – 10’da verilmiştir.

TABLO – 10
Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği
Puanlarına İlişkin Sayısal Bilgiler

Sınıf Düzeyi	N	Saldırganlık Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss
9. Sınıf	365	143.59	33.40
10. Sınıf	428	149.06	29.12
11. Sınıf	392	149.02	28.12
TOPLAM	1185		

TABLO – 10’da yer alan sayısal veriler incelendiğinde; 10. ve 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının, 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sınıf düzeylerine göre, öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve elde edilen sonuç TABLO – 11’de verilmiştir.

TABLO – 11

Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği
Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	KT	Sd	KO	F	p	Sonuç
Gruplar Arası	7489.77	2	3744.88	4.10	.017	Anlamlı
Grup İçi	1077835.00	1182	911.87		P<.05	
Toplam	1085324.80	1184				

TABLO – 11’de yer alan sayısal veriler incelendiğinde; öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre lise öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu istatistiksel sonuç araştırmanın 7. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Buna göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla veriler üzerinde LSD Testi uygulanmış ve elde edilen sonuç TABLO – 12’de verilmiştir.

TABLO – 12
Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği
Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonuçları

Sınıf Düzeyi	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf
9. Sınıf		*	*
10. Sınıf	*		
11. Sınıf	*		

*: $P < .05$

TABLO – 12’de yer alan verilere göre,

- a) Örneklemde yer alan 9. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları ile 10. sınıf ve 11. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).
- b) Örneklemde yer alan 10. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları ile 9. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).
- c) Örneklemde yer alan 11. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları ile 9. sınıf öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).

8. Cinsiyete Göre Otomatik Düşünceler

Denence 8 : “Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Independent Samples t – testi Tekniği uygulanmış ve sonuç TABLO – 13’te verilmiştir.

TABLO – 13
Cinsiyete Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği
Puanlarına İlişkin t – testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Otomatik Düşünceler Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	Sonuç
Kız	462	54.89	21.52	1183	15.18	.000	Anlamlı
Erkek	723	77.19	26.46			P<.001	

TABLO – 13’te yer alan istatistiksel veriler; cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonuç araştırmanın 8. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani lise öğrencilerinin cinsiyete göre Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar

bulunmaktadır. Başka bir deyişle erkek öğrencilerde otomatik düşüncelerin kız öğrencilere göre daha fazla olduğu gözlenmektedir.

9. Sınıf Düzeyine Göre Otomatik Düşünceler

Denence 9 : “Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.”

Örnekleme alınan öğrencilerin sınıf düzeyine göre Otomatik Düşünceler Ölçeği puanlarına ilişkin sayısal bilgiler TABLO – 14’te verilmiştir.

TABLO – 14
Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği
Puanlarına İlişkin Sayısal Bilgiler

Sınıf Düzeyi	N	Otomatik Düşünceler Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{X}$	Ss
9. Sınıf	365	64.73	25.20
10. Sınıf	428	69.31	27.60
11. Sınıf	392	71.11	27.45
TOPLAM	1185		

TABLO – 14’te yer alan sayısal veriler incelendiğinde 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puan

ortalamalarının sırasıyla 10. ve 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sınıf düzeylerine göre, öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etme amacıyla veriler üzerinde Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve elde edilen sonuç TABLO – 15’te verilmiştir.

TABLO – 15

Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği
Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	KT	Sd	KO	F	p	Sonuç
Gruplar Arası	8132.57	2	4066.28	5.64	.004	Anlamlı
Grup İçi	851151.66	1182	720.09		P<.05	
Toplam	859284.24	1184				

TABLO – 15’te yer alan istatistiksel veriler incelendiğinde; öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre lise öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç araştırmanın 9. denencesini doğrulayıcı niteliktedir. Bu sonuca göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanlarının sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla veriler üzerinde LSD Testi uygulanmış ve elde edilen sonuç TABLO – 16’da verilmiştir.

TABLO – 16
Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği
Puanlarına İlişkin LSD Testi Sonuçları

Sınıf Düzeyi	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf
9. Sınıf		*	*
10. Sınıf	*		*
11. Sınıf	*	*	

*: $P < .05$

TABLO – 16’da yer alan verilere göre,

- a) Örneklemde yer alan 9. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları ile 10. sınıf ve 11. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).
- b) Örneklemde yer alan 10. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları ile 9. sınıf ve 11. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).
- c) Örneklemde yer alan 11. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları ile 9. sınıf ve 10. sınıf öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($P < .05$).

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeyinin; kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler, şaşkınlık – kaçma fantezileri, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği, yalnızlık – izolasyon ve ümitsizlik gibi değişkenlere göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırmada ayrıca saldırganlık düzeyinin ve otomatik düşüncelerin, cinsiyet ve sınıf düzeyine göre değişip değişmediği de incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 9 denence kurulmuş ve test edilmiştir. Elde edilen bulgular, 1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 8. denencelerde incelenen değişkenlere yönelik puanlar arasındaki farkların .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Araştırmada ayrıca; 7. ve 9. denencelerde incelenen değişkenlere yönelik puanlar arasındaki farkların ise .05 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

1. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler

Araştırmanın 1. denencesinde, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler değişkenine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; saldırganlık düzeyi düşük olan lise öğrencilerinin kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler alt ölçeği puan ortalamalarının 22.72 olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler alt ölçeği puan ortalamalarının ise 30.28 olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda, kendine yönelik negatif duygu ve

düşünceleri diğerlerine göre daha az olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin diğerlerine göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Kendine yönelik negatif duygu ve düşünceleri diğerlerine göre daha fazla olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin de diğerlerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kendine Yönelik Negatif Duygu ve Düşünceler Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yapılan literatür taramasında; lise öğrencilerinde saldırganlık ile kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler arasındaki ilişkiyi gösteren herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak lise öğrencilerinde saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlik görülmektedir. Bu konuda yurt içinde ve yurt dışında yapılan iki ayrı araştırmada; yetiştirme yurtlarında büyüyen ergenlerde saldırganlık düzeylerinin diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Kesen ve Arkadaşları, 2002; Tanrıkulu, 2002). Ayrıca ergenlerin yurttan kalma süreleri arttıkça saldırganlık ve öfke düzeylerinin de giderek arttığı gözlenmiştir. Dizman ve Gürsoy (2005), anne yoksunu olan ergenlerde saldırganlık düzeylerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğunu, anneden ayrı kalma süresinin saldırganlık eğilimini etkilediğini saptamışlardır. Yapılan bir diğer araştırmada Karahan ve Arkadaşları (2006), ailenin çocuğuna sağladığı yakın duygusal destek güçlendikçe gençlerin kendilerine yönelik negatif duygu ve düşüncelerinin azaldığını saptamışlardır. Ana-baba tutumları ve saldırganlık ilişkisini inceleyen araştırmalarda; reddedici, ilgisiz – kayıtsız ve aşırı baskıcı – otoriter ana – babaların (Yıldız, 2006); otoriter ve ilgisiz ana – babaların (Hatunoğlu, 1994) çocuklarında kendine yönelik negatif duyguların ve buna bağlı olarak saldırgan davranışların arttığı saptanmıştır. Bu araştırmaların sonucuna göre değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdunda büyüyen ve anne

yoksunluğu yaşayan, ailenin duygusal desteğinden yoksun olan ve ana – baba tutumları otoriter – baskıcı – ilgisiz olan ergenlerde kendine yönelik negatif duygu ve düşüncelerin diğer ergenlere göre daha yüksek olabileceği ileri sürülebilir.

2. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri

Araştırmanın 2. denencesinde, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin şaşkınlık – kaçma fantezileri değişkenine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; saldırganlık düzeyi düşük olan lise öğrencilerinin şaşkınlık – kaçma fantezileri alt ölçeği puan ortalamalarının 11.59 olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin şaşkınlık – kaçma fantezileri alt ölçeği puan ortalamalarının ise 15.74 olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda; şaşkınlık – kaçma fantezileri diğerlerine göre daha az olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Şaşkınlık – kaçma fantezileri diğerlerine göre daha fazla olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Şaşkınlık – Kaçma Fantezileri Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yapılan literatür taramasında; lise öğrencilerinde saldırganlık ile şaşkınlık – kaçma fantezileri arasındaki ilişkiyi gösteren herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak lise öğrencilerinde saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlik görülmektedir. Örneğin, Yurtal ve Cenkseven (2007) okullarda; duyguların incinmesi, sosyal dışlama, isim takma, dedikodu yayma gibi zorba davranışlara maruz kalan

ergenlerin sosyal ortamlardan kaçma davranışını daha çok gösterdiklerini saptamışlardır. Tanrıkulu (2002) ve bir diğer araştırmada Karahan ve Arkadaşları (2006); akraba yanında ve yurttan kalan öğrencilerde aile yanında kalan öğrencilere göre sosyal ortamdan kaçma fantezilerinin daha çok görüldüğünü saptamışlardır. Ayrıca Tuzgöl (1998); ana – babaların reddedici, cezalandırıcı ve tutarsız davranışlarının ergenlerde saldırgan davranışları arttırdığını saptamıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre değerlendirildiğinde; okullarda zorba davranışlara maruz kalan, akraba yanında veya yurttan kalan, ana – baba tutumları reddedici – cezalandırıcı – tutarsız olan ergenlerde şaşkınlık – kaçma fantezilerinin daha fazla olduğu, bu durumun da saldırgan davranışları tetikleyebileceği ileri sürülebilir.

3. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık, Kişisel Uyumsuzluk ve Değişme İsteği

Araştırmanın 3. denencesinde, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği değişkenine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; saldırganlık düzeyi düşük olan lise öğrencilerinin, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği alt ölçeği puan ortalamalarının 6.77 olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinin kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği alt ölçeği puan ortalamalarının ise 8.77 olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda, kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği diğerlerine göre daha az olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği diğerlerine göre daha fazla olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin ise yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Kişisel Uyumsuzluk ve

Değişme İsteği Alt Ölçeği Puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yapılan literatür taramasında; lise öğrencilerinde saldırganlık ile kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak lise öğrencilerinde saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlik görülmektedir. Şahin (2006) yaptığı araştırmada; sağlıklı bir şekilde ifade edilemeyen öfkenin ve empati yoksunluğunun saldırgan davranışların oluşmasında etkili olduğunu saptamıştır. Karataş (2005) ise sürekli geçimsizlik yaşanan ailelerde büyüyen çocuklarda saldırgan davranışların daha çok görüldüğünü saptamıştır. Tümkaya ve İflazoğlu da (1999); ailelerin çocuklarından beklentilerinin yoğun olması, buna karşılık ailelerin yeterli desteği çocuklarına vermeyişi sonucunda çocuklarda kişisel uyumsuzluk eğiliminin daha çok görüldüğünü saptamışlardır. Özmen (2004) yaptığı araştırmada ergenlerin bağımsızlık ve özerklik düşüncelerine karşın ana – baba tarafından sergilenen saldırgan davranışların, ergenlerde saldırgan davranışlara neden olduğunu saptamıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre değerlendirildiğinde, düşük empati ve sağlıklı şekilde ifade edilemeyen öfke; çatışmalı aile ortamı; yetersiz aile desteği ve saldırgan ana – baba tutumlarının lise öğrencilerinde kişisel uyumsuzluğu ve saldırganlığı tetikleyebileceği ileri sürülebilir.

4. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Yalnızlık – İzolasyon

Araştırmanın dördüncü denencesinde, lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyinin yalnızlık – izolasyon değişkenine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde;

saldırganlık düzeyi düşük olan lise öğrencilerinde Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puan ortalamalarının 8.39 olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi yüksek olan lise öğrencilerinde ise Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puan ortalamalarının 10.74 olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda; yalnızlık – izolasyon düşünceleri diğerlerine göre daha az olan lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Yalnızlık – izolasyon düşünceleri diğerlerine göre daha fazla olan lise öğrencilerinde ise saldırganlık düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Saldırganlık düzeyine göre Öğrencilerin Yalnızlık – İzolasyon Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yapılan literatür taramasında; lise öğrencilerinde saldırganlık ile yalnızlık – izolasyon düşünceleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak lise öğrencilerinde izolasyon ve saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlik görülmektedir. Collwell ve Kato (2003) yaptıkları araştırmada; sosyal izolasyon, benlik saygısı, saldırganlık ve bilgisayar oyunu oynama arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda; saldırganlık ve bilgisayar oyunları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bilgisayar oyunlarının gerçek arkadaşların yerini aldığı, bilgisayar oyunlarının ergenlerde yalnızlık – izolasyon duygusunu ve saldırgan davranışları arttırdığı saptanmıştır. Tani ve Chavez (2001), akran izolasyonu yaşayan gençlerin daha çok uyuşturucu kullandıklarını saptamışlardır. Bu bulgulara paralel olarak Spano (2005) ise arkadaş çevresi ve ailesi tarafından duygusal ve sosyal destek gören yani izolasyon yaşamayan ergenlerde şiddete başvurma davranışının azaldığını saptamıştır. Wallace ve May (2005) de, aileleriyle ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde yüksek derecede izolasyon yaşayan ergenlerin sosyal ilişkilerde daha içe dönük olduklarını saptamışlardır. Bu

araştırmaların sonuçlarına göre değerlendirildiğinde; akranlarına karşı uzaklık yaşayan, akranları zararlı madde kullanan, arkadaş çevresi ve ailesi tarafından destek görmeyen ergenlerde yalnızlık – izolasyon duygularının diğer ergenlere göre daha yüksek olabileceği ve bu durumun da saldırganlığı tetikleyebileceği ileri sürülebilir.

5. Lise  ğrencilerinde Saldırganlık ve ümitsizlik

Araştırmanın beşinci denencesinde, lise  ğrencilerinin saldırganlık düzeyinin ümitsizlik değişkenine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; saldırganlık düzeyi düşük olan lise  ğrencilerinde ümitsizlik Alt  l eği puan ortalamasının 7.37 olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi yüksek olan lise  ğrencilerinde ise ümitsizlik Alt  l eği puan ortalamasının 10.00 olduğu saptanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ümitsizlik düşünceleri diğerlerine göre daha az olan lise  ğrencilerinde saldırganlık düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Ümitsizlik düşünceleri diğerlerine göre daha fazla olan lise  ğrencilerinde ise saldırganlık düzeyinin de yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin ümitsizlik Alt  l eği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yapılan literatür taramasında; lise  ğrencilerinde saldırganlık ile ümitsizlik arasındaki ilişkiyi gösteren herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak lise  ğrencilerinde saldırganlık konusunda yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçları arasında benzerlik görülmektedir. Hankin ve Abramson (2001), ergenlik döneminde yaşanan  mitsizliğin; depresyon, konsantrasyon eksikliği, uyku bozuklukları ve intihar eğilimine yol açtığını saptamışlardır. Bu araştırmaya benzer bir araştırmada Wilson ve

Deane (2005), ergenlerin ümitlerini yitirerek çaresiz kaldıkları ve sorunlarını paylaşamadıkları durumlarda intihara yöneldiklerini saptamışlardır. MacLeod ve Arkadaşları (2005), intihar girişimlerinde gelecek hakkında yaşanan ümitsizliğin etkili olduğunu saptamışlardır. Yılmaz ve Türküm (2008) ise Türk gençlerinde ümitsizlik düşüncesinin, arkadaş çevresinin ve ana – babaların etkisi altında geliştiğini saptamışlardır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre değerlendirildiğinde; ümitsizliğin konsantrasyon eksikliği, uyku bozuklukları ve güçlü intihar eğilimi ile birlikte saldırganlığı tetikleyebileceği ileri sürülebilir. Bu konuda yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

6. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Cinsiyet

Araştırmanın altıncı denencesinde, lise öğrencilerinde Saldırganlık Ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; kız öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının 126.79, erkek öğrencilerin ise 160.50 olduğu saptanmıştır. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırma sonucunda; erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Cinsiyete göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir.

Yurt içinde ve yurt dışında yapılan bazı araştırmalar, erkek lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin kızlara göre daha yüksek olduğunu göstermekte olup bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik taşımaktadır (Yurtal ve Cenkseven, 2007; Wei, 2007; Amedahe ve Banahene, 2006; Sloan ve Arkadaşları, 2006; Yılmaz, 2006; Durak ve Utku, 2006; Uludağlı ve Uçanok, 2005; Colwell ve Kato, 2003;

Tok, 2001; Tuzgöl, 1998). Bu araştırmaların bulgularına göre değerlendirildiğinde; erkekler, kızlara göre daha saldırgan tepkiler geliştirmektedirler. Bu durum, farklı kùltùrlerde erkek cinsiyetine yüklenen toplumsal rollerin birbirine benzer olduğunu göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan toplumlarda erkek egemen kùltürün daha yaygın olduğu ve bu durumun erkekleri daha saldırganlaştırdığı, kadınları ise pasifize ettiği düşünùlebilir. Ayrıca cinsel kimliğin geliştiği dönemlerde erkek çocuğun babayı model alması ve ergenlik döneminde etkili olan erkek akran grup kùltürünün erkeklerde saldırganlığı pekiştirdiği ileri sürùlebilir. Erkek egemen kùltùrlerde ise toplumsal geleneksel kùltürün, erkeklere daha saldırgan roller yüklediği düşünùlebilir.

Yukarıda özetlenen bulgulardan farklı olarak, yapılan iki ayrı araştırmada; kızların ergenlik döneminde erkekler kadar artan ve devamlılık gösteren saldırgan davranışlar ortaya koydukları saptanmıştır (Martino ve Arkadaşları, 2008; Mazefsky ve Farrell, 2005). Bu iki araştırmada elde edilen bulgular, bu araştırmanın bulgularını desteklememektedir. Bu durum batılı toplumlarda saldırganlık açısından erkek ve kadın cinsiyetinin daha benzer özellikler sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkinin analiz edildiği yurt içinde ve yurt dışında yapılan iki ayrı araştırmada; cinsiyete göre saldırgan davranışlarda farklılığın bulunmadığı saptanmıştır (Drozdo, 2005; Hatunoğlu, 1994). Bu bulgulara göre değerlendirildiğinde; kadın ve erkeklerde gözlenen saldırganlığın, toplumsal geleneksel kùltürden ve toplumsal yaşamda kadına tanınan hareket serbestliğinden kaynaklandığı ileri sürùlebilir. Ancak Hatunoğlu'nun (1994) araştırmasında elde ettiği bulgular ile Türk örneklemlerde yapılan diğer araştırma bulguları arasında farklılık görùlmektedir. Bu farklılık Hatunoğlu'nun (1994) alıştığı örneklemin, psiko – sosyal ve ailesel özelliklerinden kaynaklanabilir.

7. Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Sınıf Düzeyi

Araştırmanın yedinci denencesinde, Saldırganlık Ölçeği puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, lise öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanlarının sınıf düzeylerine göre ortalamaları; 9. sınıf 143.59, 10. sınıf 149.06, 11. sınıf 149.02 olarak bulunmuştur. İstatistik analizler sonucunda ise 9. sınıf öğrencilerinin 10. ve 11. sınıflara göre saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir. Lise öğrencilerinde sınıf düzeyi yükseldikçe gelecek kaygısının ve yetişkin rollerine yönelik toplumsal beklentilerin artması saldırganlığı tetikleyebilir. Diğer yandan 10. ve 11. sınıf öğrencilerinde saldırganlık düzeyinin birbirine yakın olması üniversiteye giriş sınavının öğrenciler üzerinde yarattığı stres ve kaygıdan kaynaklanabilir. Bu iki grupta bulunan öğrencilerin, aileleri ile olan ilişkileri de saldırgan davranış açısından uygun zemin yaratabilir. Henüz ergenliğe giriş sürecinde bulunan 9. sınıf öğrencilerinde aile denetiminin, 10. ve 11. sınıf öğrencilerine göre daha güçlü olduğu düşünülebilir. Özellikle 10. ve 11. sınıflarda ergenlik döneminde görülen duygusal ve sosyal değişimler daha güçlenmektedir. Aileye yönelik otonomi kazanma isteği bu dönemde ergen davranışlarında akran kültürünü daha etkili duruma getirirken, ailenin ergen üzerindeki denetimini de zayıflatmaktadır. Burada yapılan açıklamalar değerlendirildiğinde; 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin saldırgan davranışa daha yatkın oldukları ileri sürülebilir.

Okullarda özellikle 2006 yılında meydana gelen olaylar incelendiğinde; İstanbul ilinde 10. sınıf öğrencilerinin yaklaşık olarak beşte birinin bıçak, kelebek gibi kesici aletler taşıdığı

görülmektedir (Aktaş, U., 2006). Ayrıca Türkiye’de suça karışan toplam 8684 çocuğun %86’sını (7476) erkekler oluşturmaktadır. Karakola suç isnadıyla getirilen çocukların yüzde %10’unu 0 – 11 yaş, %36’sını 12 – 15 yaş (9. Sınıf), %54’ünü 16 – 17 (10. ve 11. Sınıf) yaş grubu oluşturmaktadır (Elibol, 2004). Burada verilen istatistik rakamlar bu araştırmada elde edilen bulguları desteklemektedir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde elde edilen bulgular; yaş ilerledikçe saldırganlık düzeyinin arttığını, sınıf düzeyi yüksek olan ergenlerin daha fazla saldırgan davranışlar sergilediklerini göstermektedir (Gaines ve Barry 2008; Amedahe ve Banahene 2006). Burada verilen bulgular, bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Ancak yapılan bazı araştırmalarda ise yukarıda özetlenen bulguların tersine bulgular elde edilmiştir. Örneğin; Wilson (2008), El – Sheikh ve Staton (2007) ve Drozdov (2005) yaptıkları araştırmalarda; ergenlerin yaşlarının ilerlemesine rağmen saldırganlık düzeyini koruduklarını, sınıf düzeyinin ise saldırganlık düzeyini etkilemediğini saptamışlardır. Bu durum, araştırmaların yapıldığı örneklemelerde okul ortamlarının saldırgan davranışa daha yatkın olmasından kaynaklanabilir. Yaş ve saldırganlık ilişkisini inceleyen bir araştırmada toplumsal suçlar işleyen kişilerin yaklaşık %29’unun genç yetişkinlikte buna benzer başka bir suç işledikleri (Rabiner ve Arkadaşları, 2005) saptanmıştır. Bir diğer araştırmada ise 14 yaşındaki saldırganlığın, 42 yaşındaki saldırganlık ile güçlü şekilde bağlantılı olduğu (Kokko ve Pulkkinen, 2005) saptanmıştır. Bu araştırma bulguları, bireyde erken yaşlarda sergilenen saldırgan davranışın ileri yaşlarda da varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

8. Lise Öğrencilerinde Otomatik Düşünceler ve Cinsiyet

Araştırmanın sekizinci denencesinde, Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde; kız öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puan ortalamaları 54.89, erkek öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puan ortalamaları ise 77.19 olarak bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda; erkek öğrencilerde olumsuz otomatik düşüncelerin kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, “Cinsiyete göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir. Araştırmada elde edilen bu bulgu, erkek öğrencilerin psikolojik sağlığının kızlara göre daha çok risk altında olduğunu göstermektedir. Diğer yandan bu araştırmada erkek öğrencilerde saldırganlık düzeyinin kızlara göre daha yüksek olduğu da saptanmıştır.

Erkek öğrencilerde olumsuz otomatik düşüncelerin kızlara göre daha fazla olması saldırganlığı tetikleyebilir. Kız öğrencilerde olumsuz otomatik düşünceler daha az görülürken, saldırganlık düzeyinin de daha düşük olduğu saptanmıştı. Araştırmanın bu iki bulgusu arasında bir örtüşme gözlenmektedir. Bu durum, erkek öğrencilere yüklenen mesleki ve sosyal sorumlulukların kız öğrencilere göre daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Örneğin; ailede kız çocuk üniversite sınavını kazanamadığında bir işte çalışmaya zorlanmazken, erkekler bunun tam tersini yaşayabilmektedir. Üniversite sınavını kazanamayan bir erkek öğrenci ya askere gönderilmekte ya da bir iş bularak çalışmaya zorlanmaktadır. Başka bir deyişle evde oturmasına ya da boş gezmesine çok fazla izin verilmemektedir. Dolayısıyla erkek öğrencilerde gelecek kaygısının kızlara göre daha yoğun

yaşanabileceği düşünülebilir. Bu durumun, erkek öğrencilerde olumsuz otomatik düşüncelerin daha fazla oluşmasına neden olabileceği ileri sürülebilir. Yapılan bir araştırmada Çivitci (2006), erkek öğrencilerde sürekli kaygı ile mantıkdışı inanç ilişkisinin görece olarak kızlardan daha yüksek olduğunu, başka bir deyişle mantıkdışı inançların kaygı üzerindeki etkisinin erkeklerde daha fazla olduğunu saptamıştır. Çivitçi'nin (2006) bulguları, bu araştırmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Çünkü Rasyonel – Emotif Terapi'ye göre değerlendirildiğinde; olumsuz otomatik düşünceler de tıpkı mantık dışı inançlar gibi bilişsel çarpıtmalar sonunda ortaya çıkmakta ve psikolojik sağlığı tehdit etmektedir (Corey, 2005).

Yapılan bazı araştırmalarda ise bu araştırmada elde edilen bulguların tersine bulgular elde edildiği ve bu araştırmanın bulgularını desteklemediği görülmektedir. Yurt içinde yapılan iki ayrı araştırmada; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla olumsuz otomatik düşünce ve kaygıya sahip oldukları saptanmıştır (Bozkurt, 1998; Öztütüncü, 1996). Bu bulguların tersine, yurt içinde yapılan bir araştırmada ise kız ve erkek öğrencilerde görülen otomatik düşünceler arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (Güloğlu ve Aydın, 2007). Bu durum, araştırmanın yapıldığı ergen örnekleminin aile yaşantılarından ve diğer sosyal özelliklerinden kaynaklanabilir. Ancak diğer yandan bu araştırmanın yapıldığı ergen örnekleminin psiko – sosyal ve ailesel özelliklerinin de diğer örneklemelerden farklı olduğunu göz önünde tutmak gerekir.

9. Lise Öğrencilerinde Otomatik Düşünceler ve Sınıf Düzeyi

Araştırmanın dokuzuncu denencesinde, Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puan ortalamalarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, lise öğrencilerinin Otomatik Düşünceler Ölçeği puan ortalamaları; 9. sınıf 64.73, 10. sınıf 69.31, 11. sınıf 71.11 olarak bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda; 9., 10. ve 11. sınıf öğrencilerinde gözlenen olumsuz otomatik düşünceler arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Sınıf düzeyi yükseldikçe olumsuz otomatik düşünceler de artmaktadır. Bu sonuç, “Sınıf düzeyine göre öğrencilerin Otomatik Düşünceler Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.” denencesini desteklemektedir. Bu durum, öğrencilerin aile yapılarından kaynaklanabilir. Diğer yandan ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları arasındaki geçişlerin bir sınav zincirine bağlanmasından da kaynaklanabilir. Öğrenciler ilköğretim 4. ya da 5. sınıftan itibaren sürekli olarak okul dışı saatlerde dershanelere ve kurslara gitmek zorunda kalmaktadır. Okul, dersane ve kurs gibi eğitim yaşantılarının çocuklarda ve ergenlerde günlük yaşantının büyük bir kısmını kapsıyor olması, ergenlerin duygusal yaşamları açısından bir dezavantaj olarak görülebilir. Çünkü aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, boş zaman faaliyetleri ve diğer sosyal – duygusal etkileşimler için ergenlere yeterince zaman kalmamaktadır. Ayrıca ergenlerin sınıf düzeyleri yükseldikçe; bir mesleğe ve bir yüksek öğretim programına yönelme gibi kendi gelecekleri ile ilgili konularda karar vermeleri ve seçim yapmaları gerekmektedir. Seçim yapma sürecinde ergenlerde stres ve kaygının yükselebileceği ve kararsızlık sorunlarının yaşanabileceği düşünülebilir. Bu durumun, ergenlerde gelecek kaygısını yükselterek olumsuz otomatik düşüncelerin artmasına neden olabileceği ileri sürülebilir. Bu bulguyu karşılaştırmalı

olarak yorumlayabilmek için yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara, önerilere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada ortaya çıkan bulgular değerlendirildiğinde, sınanan 9 denencenin 9'unda da ileri sürülen tahminlerin doğru olduğunu gösteren kanıtlar bulunmuştur. İnceleme konusu yapılan değişkenlere bakıldığında;

1. Araştırmada, kendine yönelik negatif duygu ve düşüncelere sahip olan bireylerin yüksek düzeyde saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.
2. Şaşkın davranışlar sergileyen ve kişilerarası ilişkilerden kaçma eğiliminde olan bireylerin, diğer bireylerden daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.
3. Kişisel uyumsuzluk yaşayan, iç dünyalarında kendileriyle barışık olmayan bireylerin yüksek düzeyde saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.
4. Yüksek düzeyde yalnızlık yaşayan, çevresinden ve toplumdan kendisini soyutlamış olan bireylerin diğer bireylerden daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.

5. Ümitleri ve beklentileri olmayan, geleceğe karamsar bakan bireylerin daha saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.
6. Cinsiyete göre, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.
7. Sınıf düzeyi açısından lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyi arasında farklar olduğu; 10. ve 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sergiledikleri saldırgan davranışların 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.
8. Cinsiyete göre, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla otomatik düşünceye sahip oldukları saptanmıştır.
9. Sınıf düzeyi açısından lise öğrencilerinin otomatik düşünceleri arasında farklar olduğu; 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin otomatik düşüncelerinin sırasıyla 10. ve 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin otomatik düşüncelerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yani sınıf düzeyi yükseldikçe ergenlerin sahip oldukları otomatik düşünceler de artmaktadır.

Öneriler

Bu araştırmada ortaya çıkan bulgular ışığında şu öneriler getirilebilir:

1. Bu araştırmada, örneklemin Otomatik Düşünce Ölçeği toplam puan ortalamasının $\bar{x} = 68$ olduğu gözlenmektedir. Ölçek puan aralığının 30 - 150 arasında olduğu düşünüldüğünde, örnekleimde gözlenen otomatik düşüncelerin ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir. Bu sonuca göre; lise öğrencilerinde olumsuz

otomatik düşüncelerin azaltılmasına yönelik olarak bireysel ve grupla psikolojik danışma hizmetlerinin yaygınlaştırılması önerilebilir.

2. Bu araştırmada, örneklemin Saldırganlık Ölçeği toplam puan ortalamasının $\bar{X} = 147$ olduğu gözlenmektedir. Ölçek puan aralığının 45 – 225 arasında olduğu düşünüldüğünde, örnekleme gözlenen saldırganlık düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir. Bu sonuca göre; lise öğrencilerinde saldırganlık düzeyinin düşürülmesine ve temel iletişim becerilerinin kazandırılmasına yönelik olarak beceri eğitimi programlarının uygulanması önerilebilir. Örneğin; çatışma çözme beceri eğitimi, öfke kontrol beceri eğitimi, güvengenlik beceri eğitimi gibi.

3. Saldırganlık düzeyi yüksek olan ve yoğun olarak olumsuz otomatik düşüncelere sahip olan lise öğrencilerinin psikolojik sağlığının risk altında olduğunu vurgulamak gerekir. Bu nedenle okul psikolojik danışmanlarının; saldırgan davranışlar sergileyen ve otomatik düşüncelere sahip olan öğrencileri bu konuya uygun ölçekler kullanarak izlemeleri ve bireysel ve grupla psikolojik danışma desteği sağlamaları önerilebilir. Ayrıca bu öğrencilerin ailelerine de psikolojik destek sağlamaları önerilebilir.

Araştırmacılara Öneriler

Bu araştırmada saldırganlık düzeyinin; kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler, şaşkınlık, kişisel uyumsuzluk, yalnızlık ve ümitsizlik gibi değişkenlere göre değişip değişmediği incelenmiştir. Elde edilen bulgularla karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla araştırmacılara aşağıda verilen konularda araştırma yapmaları önerilebilir:

1. Yetişkinlerde ve çocuklarda saldırganlık ile kendine yönelik negatif duygu ve düşünceler arasındaki ilişki araştırılabilir.
2. Yetişkinlerde ve çocuklarda saldırganlık ile şaşkınlık – kaçma fantezileri arasındaki ilişki araştırılabilir.
3. Yetişkinlerde ve çocuklarda saldırganlık ile kişisel uyumsuzluk ve değişme isteği arasındaki ilişki araştırılabilir.
4. Yetişkinlerde ve çocuklarda saldırganlık ile yalnızlık – izolasyon düşünceleri arasındaki ilişki araştırılabilir.
5. Yetişkinlerde ve çocuklarda saldırganlık ile ümitsizlik arasındaki ilişki incelenebilir.
6. Ergenlerde sınıf düzeyi yükseldikçe saldırganlığın ve otomatik düşüncelerin artışının nedenleri araştırılabilir.

KAYNAKLAR

Akbağ, Müge. 2000. “Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Üniversite Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşünceler, Transaksiyonel Analiz, Ego Durumları Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Akgün, Serap, Arzu, Araz. 2007. “Anlaşmazlıklarımızı Çözebiliriz: İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Bir Çatışma Çözümü Eğitimi Ve Psiko – Sosyal Etkileri”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 22, Sayı: 59, 43 – 67.

Aktaş, Aliye Mavili. 2006. **Aile İçi Şiddet**. Ankara: Elma Yayınevi.

Aktaş, Umay. 2006. “Bizim Çocuk Yapmaz Öyle Şeyler”. **Radikal**. Mart, 27, 2006. www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=182604 - 33k.

Aktaş, Vezir, Deniz, Şahin. 2005. “Saldırgan Olan Ve Olmayan Çocuklarda Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığının Cinsiyete Bağlı Olarak İncelenmesi”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 20, Sayı: 55, 57 – 59.

Aktaş, Vezir, Gülten, Güvenç Berkem. 2006. “Kız Ve Erkek Ergenlerde Saldırgan Ve Olumlu Sosyal Davranışlar İle Yaş, İlişkisel Bağlam Ve Kişiler – Arası Duyarlılık Arasındaki İlişkiler”. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt: 23, Sayı: 2, 233 – 264.

Aktaş, Vezir, Recai, Coştur. 2007. “Sorumluluk Yükleme Çerçevesinde Öfke Ve Sempatik Duyguları İle Yardım Etme Ve Saldırganlık Davranışları”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 22, Sayı: 59, 15 – 42.

Amedahe, Francis K., Nana Opoku Owusu, Banahene. 2006. “Sex Differences In The Forms Of Aggression Among Adolescent Students In Ghana”. **Research In Education**. Sayı: 78, 54 – 64.

Aral, Neriman, Aynur, Ayhan Bütün. 2004. “İlköğretim Okullarının Sekizinci Sınıfına Devam Eden Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi”. **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Cilt: 29, Sayı: 315, 17 – 25.

Atıcı, Meral. 2008. “İlköğretim Öğrencilerinin Arkadaşlarıyla Yaşadığı Çatışmaları Çözmede Okuldaki Psikolojik Danışmanın Yardımına İlişkin Görüşleri”. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**. Cilt: 14, Sayı: 53, 25 – 47.

Atıcı, Meral. 2007. “Altı, Yedi Ve Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çatışmalarını Çözmede Arkadaşlarının Yardımına İlişkin Görüşleri”. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt: 16, Sayı: 2, 29 – 42.

Aytar, G. 1987. “Depresyondaki Düşünce Bozukluklarının Bilişsel Kuram Açısından İncelenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Bölümü.

Baykız, Ali Fuat. 2003. “Antisosyal Ve Borderline Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerde Saldırganlık Davranışının Psikiyatrik Testlerle Değerlendirilmesi Ve Biyolojik Değişkenlerle İlişkisinin Araştırılması”. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul:

Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Bölüm Şefliği.

Beck, Aaron T., C. F., Newman. 2005. **Cognitive Therapy**. Comprehensive Textbook Of Psychiatry / 8.

Beyer, E., G., Peter. 1997. “Saldırganlık”. **Spor Ekin Dergisi**. Cilt: 1, Sayı: 2, 36 – 37.

Bostan, Geylan, Ertan, Kılıçgil. 2008. “Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu Öğrencisi Olan Ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırganlık Boyutları”. **Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 3, 133 – 140.

Bozkurt, Nergüz. 1998. “Lise Öğrencilerinin Okul Başarısızlıklarının Altında Yatan, Depresyonla İlişkili Otomatik Düşünme Kalıpları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Bulut, Nergüz. 2007. “Okul Psikolojik Danışmanlarının Yaşam Doyumu, Stresle Başa Çıkma Stratejileri Ve Olumsuz Otomatik Düşünceleri Arasındaki İlişkiler”. **Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi**. Cilt: 3, Sayı: 27.

Butovskaya, M., A., Kozintsev. 1999. “Aggression, Friendship And Reconciliation In Russian Primary School Children”. **Aggressive Behavior**. Cilt: 25, Sayı: 2, 125 – 139.

Büyüköztürk, Şener, Arkadaşları. 2009. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Calvete, Esther, Jennifer K., Connor – Smith. 2005. “Automatic Thoughts And Psychological Symptoms: A Cross – Cultural Comparison Of American And Spanish Students”. **Cognitive Therapy And Research**. Nisan, Cilt: 29, Sayı: 2.

Caprara, Gian Vittorio, Marinella, Paciello. 2007. “Individual Differences Conducive To Aggression And Violence: Trajectories And Correlates Of Irritability And Hostile Rumination Through Adolescence”. **Aggressive Behaviour**. Cilt: 33, 359 – 374.

Colwell, John, Makiko, Kato. 2003. “Short Note Investigation Of The Relationship Between Social Isolation, Self – Esteem, Aggression And Computer Game Play In Japanese Adolescents”. **Asian Journal of Social Psychology**. Cilt: 6, 149 – 158.

Corey, Gerald. 2005. **Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram Ve Uygulamaları**. Ankara: Mentis Yayıncılık.

Critchfield, Kenneth L., Arkadaşları. 2008. “The Relational Context Of Aggression In Borderline Personality Disorder: Using Adult Attachment Style To Predict Forms Of Hostility”. **Journal Of Clinical Psychology**. Cilt: 64, Sayı: 1, 67 – 82.

Çivitci, Asım. 2006. “Ergenlerde Mantıkdışı İnanç Ve Sürekli Kaygı İlişkisi”. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 7, Sayı: 12, 27 – 39.

Debarbieux, Eric. 2009. **Okulda Şiddet – Küresel Bir Tehdit**. Çev. İsmail, Yergüz. İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirhan, M. 2002. “Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Denson, Thomas F., Fredy E., Aviles. 2008. “The Effects Of Alcohol And The Salience Of Aggressive Cues On Triggered Displaced Aggression”. **Aggressive Behavior**, Cilt: 34, 25 – 33.

Dervent, Fatih. 2007. “Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri Ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Diamond, Jed. 2006. **Hırçın Erkek Sendromu**. Çev. İlker, Gülfidan. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dizman, Hatice, Figen, Gürsoy. 2005. “İlköğretim Dördüncü Ve Beşinci Sınıfa Devam Eden Anne Yoksunu Olan Ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt: 13, Sayı: 2, 437 – 446.

Doğan, Aslı. 2006. “Elin İkinci Ve Dördüncü Parmak Uzunluk Oranının Saldırganlık Ve Öfke İle İlişkisinin Araştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Doğan, O. (2005). **Spor Psikolojisi**. Adana: Nobel Kitapevi.

Drozdo, A. IU. 2005. “Young People’s Aggressive Behavior In The Context Of The Social Situation”. **Russian Education And Society**. January, Vol: 47, No: 1, 55 – 62.

Durak Batıgün, Ayşegül, Çisem, Utku. 2006. “Bir Grup Gençte Yeme Tutumu Ve Öfke Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 21, Sayı: 57, 65 – 82.

Durak Batıgün, Ayşegül, Nesrin H., Şahin. 2003. “Öfke, Dürtüsellik Ve Problem Çözme Becerilerindeki Yetersizlik Gençlik İntiharlarının Habercisi Olabilir Mi?”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 18, Sayı: 51, 37 – 52.

Durmuş, Emine, Uğur, Gürkan. 2005. “Lise Öğrencilerinin Şiddet Ve Saldırganlık Eğilimleri”. **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**. Cilt: 3, Sayı: 3, 253 – 269.

El – Sheikh, Mona, Lori, Elmore – Staton. 2007. “The Alcohol – Aggression Link: Children’s Aggression Expectancies In Marital Arguments As A Function Of The Sobriety Or Intoxication Of The Arguing Couple”. **Aggressive Behavior**. Cilt: 33, 458 – 466.

Elibol, Kamil. 2004. “Çocuk Suçları Arttı”. **Star İnternet Gazetesi**. Temmuz, 1, 2004. <http://www.stargazete.com/guncel/haber-cocuk-suclari-artti-19998.htm>.

Farmer, Thomas W., Arkadaşları. 2007. “The Developmental Dynamics Of Aggression And The Prevention Of School Violence”. **Journal Of Emotional And Behavioral Disorders**. Cilt: 15, Sayı: 4.

Fontaine, Reid Griffith, Kenneth A., Dodge. 2006. “Real – Time Decision Making And Aggressive Behavior In Youth: A Heuristic Model Of Response Evaluation And Decision (RED)”. **Aggressive Behaviour**. Cilt: 32, 604 – 624.

Frankl, Viktor E. 2000. **İnsanın Anlam Arayışı**. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi.

Gaines, Trudi, Leasha M., Barry. 2008. "The Effect Of A Self – Monitored Relaxation Breathing Exercise On Male Adolescent Aggressive Behaviour". **Adolescence**. Cilt: 43, Sayı: 170.

Güçiz Doğan, Bahar, Arkadaşları. 2004. "Bir İlköğretim Okulu 5., 6., 7., Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin En Çok İzledikleri Televizyon Programları Ve Bu Programların Şiddet İçeriği Yönünden Değerlendirilmesi". **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi**. Cilt: 1, Sayı: 10 – 11, 64 – 70.

Güloğlu, Berna, Gül, Aydın. 2007. "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki". **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 33, 157 – 168.

Günay, Ahmet. 2008. "Şiddet". **Aktüel Eğitim**. Ocak, 21, 2008. <http://www.aktuelegitim.com/siddet.html>.

Gündüz, Bülent. 2006. "Öğretmenlerde Akılcı Olmayan İnançların Kişisel Ve Mesleki Değişkenlere Göre İncelenmesi". **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 7, Sayı: 11, 75 – 95.

Güner, İlkay. 2007. "Çatışma Çözme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Grup Rehberliğinin Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Ve Problem Çözme Becerileri Üzerine Etkisi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Güney, S. 2000. **Davranış Bilimleri**. Ankara: Nobel Yayınevi.

Hankin, Benjamin L., Lyn Y., Abramson. 2001. "A Prospective Test Of The Hopelessness Theory Of Depression In Adolescence". **Cognitive Therapy And Research**. Cilt: 25, Sayı: 5, 607 – 632.

Hatunoğlu, Arzu. 1994. "Ana Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Houston, Rebecca J., Matthew S., Stanford. 2006. "Characterization Of Aggressive Behavior And Phenytoin Response". **Aggressive Behaviour**. Cilt: 32, 38 – 43.

İnanç, Banu Yazgan, Eşef Ercüment, Yerlikaya. 2008. **Kişilik Kuramları**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Jenson, Jeffrey M. 2007. "Aggression And Violence In The United States: Reflections On The Virginia Tech Shootings". **Social Work Research**. Eylül, Cilt: 31, Sayı: 3, 131 – 134.

Karahan, Tevfik Fikret, Arkadaşları. 2006. "Lise Öğrencilerinde Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ve Otomatik Düşüncelerin, Yaşanılan Sosyal Birim ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi". **Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi**. Eylül, Cilt: 3, Sayı: 26.

Karahan, Tevfik Fikret, Mehmet Emin, Sardoğan. 2004. **Psikolojik Danışma Ve Psikoterapide Kuramlar**. Samsun: Deniz Kültür Yayınları.

Karataş, Zeynep Bolat. 2005. "Anne Baba Saldırganlığı İle Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". **Çağdaş Eğitim Dergisi**. Cilt: 30, Sayı: 317, 30 – 39.

Kayaoğlu, Aysel Gürel. 2004. “Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları ve Sınırlılıkları”. **Türk Psikoloji Yazıları**. Cilt: 7, Sayı: 13, 79 – 101.

Kesen, N. Feyzal, Arkadaşları. 2002. “Ergenlerde Saldırganlık Ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma”. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Kılıçgil, Ertan. 2003. **Futbol Taraftarlarının Şiddet İle İlgili Tepkilerinin Psiko – Sosyal Boyutları**. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kılıççı, Yadigar. 2001. **Okulda Ruh Sağlığı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Klein, Gudrun, Barbara, Gastaiger – Klicpera. 2008. **Okullarda Şiddeti Önlemek: Şiddeti Önlemeye Yönelik İlköğretim Okulları Programı**. Çev. Özden, Saatçi Karadana. İzmir: İlya Yayınevi.

Kocatürk, R. 1982. “Saldırganlık Güdüsünün Spor Ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kokko, Katja, Lea, Pulkkinen. 2005. “Stability Of Aggressive Behavior From Childhood To Middle Age In Women And Men”. **Aggressive Behaviour**. Cilt: 31, 485 – 497.

Köklü, Nilgün, Şener, Büyükoztürk. 2007. **Sosyal Bilimler İçin İstatistik**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Köknel, Özcan. 2000. **Bireysel Ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul: Akdeniz Yayıncılık.

MacLeod, Andrew K., Arkadaşları. 2005. "Hopelessness And Positive And Negative Future Thinking In Parasuicide". **British Journal Of Clinical Psychology**. Cilt: 44, 495 – 504.

Markham, Ursula. 2008. **Çocukluk Travmaları**. Çev. Murat, Sağlam. İstanbul: Alfa Yayınları.

Martino, Steven C., Arkadaşları. 2008. "Multiple Trajectories Of Physical Aggression Among Adolescent Boys And Girls". **Aggressive Behaviour**. Cilt: 34, 61 – 75.

Mazefsky, Carla A., Albert D., Farrell. 2005. "The Role Of Witnessing Violence, Peer Provocation, Family Support And Parenting Practices In The Aggressive Behavior Of Rural Adolescents". **Journal Of Child And Family Studies**. Mart. Cilt: 14, Sayı: 1, 71 – 85.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). 2006. **"Bakan Çelik Hakkında Verilen Gensoru'ya İlişkin İddialar Ve Cevapları"**. Ekim, 10, 2006.http://www.meb.gov.tr/haberler/html_haberler/gensoruiddiacevap.pdf

Nouvion, Sylvain O., Arkadaşları. 2007. "Human Proactive Aggression: Association With Personality Disorders And Psychopathy". **Aggressive Behaviour**. Cilt: 33, 552 – 562.

Odacı, Hatice. 2007. "Depression, Submissive Behaviors And Negative Automatic Thoughts In Obese Turkish Adolescents". **Social Behavior And Personality**. Cilt: 35, Sayı: 3, 409 – 416.

Otten, Sabine, Diederik A., Stapel. 2007. "Who Is This Donald? How Social Categorization Affects Aggression – Priming Effects". **European Journal Of Social Psychology**. Cilt: 37, 1000 – 1015.

Öğretir, Ayşe Dilek. 2004. "Pozitif Düşünmeye Dayalı Grup Eğitimi Programının Annelerin Benlik Algısı, Eşlerine Ve Çocuklarına Yönelik Tutumları İle Kendini Denetleme Becerisi Ve Otomatik Düşünceleri Üzerinde Etkisi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Özmaden, Murat. 2005. "Futbol Seyircilerine Göre Rakip Seyirci Davranışlarının Seyirci Saldırganlığına Etkileri". **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt: 13, No: 2, 663 – 674.

Özmen, Suna Kaymak. 2004. "Aile İçinde Öfke Ve Saldırganlığın Yansımaları". **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 37, Sayı: 2, 27 – 39.

Öztütüncü, Filiz. 1996. "Liseli Ergenlerdeki İrrasyonel / Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Ana – Baba Tutumları Ve Aile İçi İlişkiler Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Rabiner, David L., Arkadaşları. 2005. "Predicting The Persistence Of Aggressive Offending Of African American Males From Adolescence Into Young Adulthood: The Importance Of Peer Relations, Aggressive Behavior And ADHD Symptoms". **Journal Of Emotional And Behaviour Disorders**. Cilt: 13, Sayı: 3, 131 – 140.

Ram, Shefali S., Feng, Hou. 2003. "Sex Differences In The Effects Of Family Structure On Children's Aggressive Behavior". **Journal Of Comparative Family Studies**. 329 – 341.

Rigby, K. 2004. "Addressing Bullying In Schools Theoretical Perspectives And Their Implicants". **School Psychology International**. Cilt: 25, Sayı: 3, 287 – 300.

Savaşır, Işık, Nesrin, Hisli Şahin. 1997. **Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Singh, Nirbhay N., Arkadaşları. 2007. "Adolescents With Conduct Disorder Can Be Mindful Of Their Aggressive Behavior". **Journal Of Emotional And Behavioral Disorders**. Cilt: 15, Sayı: 1, 56 – 63.

Sloan, Paul A., Arkadaşları. 2006. "Group Norms And Self – Aggressive Behaviour". **Journal Of Social And Clinical Psychology**. Cilt: 25, Sayı: 10, 1107 – 1121.

Solak, Adem. 2007. **Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Spano, Richard. 2005. "Social Guardianship And Social Isolation: An Application And Extension Of Lifestyle / Routine Activities Theory To Rural Adolescents". **Rural Sociology**. Cilt: 70, Sayı: 3, 414 – 437.

Şahin, Hülya. 2006. "Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi". **Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi**. Eylül, Cilt: 3, Sayı: 26.

Şahin, Murat. 2003. **Sporda Şiddet ve Saldırganlık**. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Şenol, Selahattin. 2006. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı**. Ankara: HYB Yayıncılık.

Tani, Crystal R., Ernest L., Chavez. 2001. "Peer Isolation And Drug Use Among White Non – Hispanic And Mexican American Adolescents". **Adolescence**. Cilt: 36, Sayı: 141.

Tanrıkulu, Taşkın. 2002. "Yetiştirme Yurtlarında ve Aile Ortamında Yaşayan Ergenlerin Bilişsel Yapıları (Olumsuz Otomatik Düşünceler) ve Problem Çözme Becerileri Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Tiryaki, S. 1996. "Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Takım Ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tok, Yaprak. 2001. "Cinsiyet Rollerine İlişli Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tunca, Emin Mehmet. 1995. "Bedensel Hastalığı Olan Bireylerde Depresif Semptomlar ve Olumsuz Otomatik Düşünceler İle Hastalık Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Tuzgöl, Meliha. 1998. "Ana Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tümekaya, Songül, Ayten, İflazoğlu. 1999. “Çukurova Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Otomatik Düşünce ve Problem Çözme Düzeylerinin Bazı Sosyo – Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”. VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi’nde bildiri. Adana: Çukurova Üniversitesi.

Türkçapar, M. Hakan. 2007. **Bilişsel Terapi Temel İlkeler Ve Uygulama**. Ankara: HYB Yayıncılık.

Uludağlı Pekel, Nilay, Zehra, Uçanok. 2005. “Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba / Kurban Davranış Türleri”. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt: 20, Sayı: 56, 77 – 95.

Ürküt, Gülhan. 1998. “Farklı Sosyo – Ekonomik Ve Cinsiyet Gruplarındaki Üniversite Öğrencilerinin Engellenme Karşısında Geliştirdikleri Agresif Tepkilerinin Rosenzweig Picture – Frustration Testi İle İncelenmesi Ve Grupların Agresyon Yön Ve Türü Bakımından Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Vahip, I. 2002. “Evdeki Şiddet Ve Gelişimsel Boyutu: Farklı Bir Açından Bakış”. **Türk Psikiyatri Dergisi**. Cilt: 13, Sayı: 4, 312 – 319.

Venter, M., M., Poggenpoel. 2006. “The Phenomenon Of Aggressive Behavior Of Learners In The School Situation”. **Phenomenom Of Aggressive Behaviour**. Cilt: 126, Sayı: 2, 312 – 315.

Wallace, Lisa Hutchinson, David C., May. 2005. “The Impact Of Parental Attachment And Feelings Of Isolation On Adolescent Fear Of Crime At School”. **Adolescence**. Cilt: 40, Sayı: 159.

Wei, Ran. 2007. “Effects of Playing Violent Videogames on Chinese Adolescents’ Pro – Violence Attitudes, Attitudes Toward Others and Aggressive Behavior”. **Cyber Psychology And Behaviour**. Cilt: 10, Sayı: 3, 371 – 380

Wilson Barbara J. 2008. “Media And Children’s Aggression, Fear And Altruism”. **The Future Of Children**. Cilt: 18, Sayı: 1, 87 – 118.

Wilson, Coralie J., Frank P. Deane. 2005. “Can Hopelessness And Adolescents’ Beliefs And Attitudes About Seeking Help Account For Help Negation?”. **Journal Of Clinical Psychology**. Cilt: 61, Sayı: 12, 1525 – 1539.

Yalçın, İlhan. 2007. “Ailelerin Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri”. **Eğitim Araştırmaları**. Cilt: 26, 209 – 220.

Yavuzer, Haluk. 2006. **Çocuk Ve Suç**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, Atila. 2005. **Empati Ve Çatışmalar**. İstanbul: Yargı Yayınları.

Yıldız, S. Armağan, 2006. “Ebeveyn Tutumları Ve Saldırganlık”. **Polis Bilimleri Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 3 – 4, 131 – 150.

Yılmaz Hasan. 2006. “Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Yılmaz, Veysel, Ayşe Sibel, Türküm. 2008. “Factors Affecting Hopelessness Levels Of Turkish Preteenagers Attending Primary School: A Structural Equation Model”. **Social Behavior And Personality**. Cilt: 36, Sayı: 1, 19 – 26.

Yurtal, Filiz, Fulya, Cenkseven. 2007. “İlköğretim Okullarında Zorbalığın Yaygınlığı Ve Doğası”. **Türk Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Dergisi**. Eylül, Cilt: 3, Sayı: 28.

Yücel, Başak, Arkadaşları. 2002. “Depression, Automatic Thoughts, Alexithymia And Assertiveness In Patients With Tension – Type Headache”. **Headache**. Cilt: 42, 194 – 199.

EK – 1 – KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz

- () Kız
() Erkek

2. Sınıfınız

- () 9.Sınıf
() 10.Sınıf
() 11.Sınıf

EK – 2 – SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ						
Sevgili Arkadaşlar, aşağıda, günlük yaşamla ilgili olabilecek bazı ifadeler verilmiştir. Bu ifadeleri dikkatlice okuyunuz. İfadelerin karşısında size en uygun olan seçeneği bularak yanındaki kutucuğa işaretleyiniz. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.		Her zaman	Sıklıkla	Ara sıra	Nadiren	Hiç
1	Kendime kazandığım başarı derecesine göre değer veririm.					
2	Kavga ve çatışmadan kaçınırım.					
3	Benim görüşlerime zıt olan görüşleri alt etmekten hoşlanırım.					
4	İnsanlar özellikle iyiliksever ve yumuşaktırlar.					
5	Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.					
6	İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.					
7	Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim.					
8	Konuşurken karşımdakinin anlamını bilmediği kelimeleri kullanmaktan kaçınırım.					
9	İnsanın her durumda kendi çıkarını koruması doğaldır.					
10	Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.					
11	Bana yapılan her tür eleştiri kendime duyduğum saygıyı zedeler.					
12	Karşılık göreceğimden emin olmadan sevgimi açığa vurmam.					
13	Davranışlarımda kendi çıkarlarımı ön plana aldığım zamanlar suçluluk duyarım.					
14	Konuşmalarım küfür kullanırım.					
15	İnsanlar bencil ve acımadır.					
16	Başkalarına zarar vermemeye özen gösteririm.					
17	Bir yarışmada kazanamadığım zaman hakkımın yendiği duygusuna kapılırım.					
18	Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
19	Gazetelerde özellikle cinayet haberlerini okurum.					
20	İnsanların özünde kavgacı ve yıkıcı olma eğiliminin olduğuna inanırım.					
21	Hatalarımı kolay kolay kabul edemem.					
22	Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlendiğim olur.					
23	Televizyonda cinayet sahnelerini seyretmekten hoşlanırım.					
24	Karşımdakiler herhangi bir konuda üstünlüğümü kabul etmezlerse buna aldırış etmem					
25	Sokakta kavga eden insanları gördüğümde ilgiyle seyrederim.					
26	Başkaları görüşümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
27	Beni kıran insanları bağışlamam.					
28	İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirilmelidir.					
29	İnsanların arada bir yaptıkları haksızlıklar için suçluluk duymalarına gerek yoktur.					
30	Bu dünyada yaşamanın tek yolu sert ve acımasız olmaktır.					
31	Bana biri zarar verdiğinde "öcümü almalıyım" şeklinde düşünürüm.					
32	Kendi görüşlerime zıt görüşleri dinlemekten hoşlanmam.					
33	Elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelendiğim olmaz.					
34	Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.					
35	Eleştiriye kendimi geliştirmek için bir fırsat sayıp hoş karşılarım.					
36	Başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.					
37	Konuşmalarım küfüre yer vermem.					
38	Bir yarışmada kazanamadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını düşünerek avurunurum					
39	Gazetelerde özellikle sanat ve kültür etkinliklerine ilişkin haberleri okurum.					
40	Filmlerdeki cinayet sahnelerine bakamam.					
41	Akıllıca davranmayan kimseler alaya alınmaya mahkumdur.					
42	Bende hata bulan kişilerin hatalarını gördüğümde hemen yüzlerine vururum.					
43	İnsanlara yanıtlayamayacaklarını bildiğim sorular sorarım.					
44	Benimle özelliklerim açısından aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.					
45	Kızdığım insanların kusurlarını bulur, çevremdekilere anlatırım.					

EK – 3 – OTOMATİK DÜŞÜNCELER ÖLÇEĞİ						
Sevgili Arkadaşlar, Aşağıda, kişilerin zaman zaman aklına gelen bazı düşünceler sıralanmıştır. Lütfen her birini okuyarak, bu düşüncenin son bir hafta içinde aklınızdan ne sıklıkla geçtiğini yanındaki kutucuğa işaretleyiniz. Samimi yanıtlarınız için şimdiden teşekkür ederim.		Hiç aklımdan geçmedi.	Ender olarak aklımdan geçti.	Arada sırada aklımdan geçti.	Sık sık aklımdan geçti.	Hep aklımdan geçti.
1	Tüm dünya bana karşıymış gibi geliyor.					
2	Hiçbir işe yaramıyorum.					
3	Neden hiç başarılı olamıyorum.					
4	Beni hiç kimse anlamıyor.					
5	Başkalarını düş kırıklığına uğrattığım oldu.					
6	Devam edebileceğimi sanmıyorum.					
7	Keşke daha iyi bir insan olsaydım.					
8	Öyle güçsüzüm ki.					
9	Hayatım istediğim gibi gitmiyor.					
10	Kendimi düş kırıklığına uğrattım.					
11	Artık hiçbir şeyin tadı kalmadı.					
12	Artık dayanamayacağım.					
13	Bir türlü harekete geçemiyorum.					
14	Neyim var benim?					
15	Keşke başka bir yerde olsaydım.					
16	Hiçbir şeyin iki ucunu bir araya getiremiyorum.					
17	Kendimden nefret ediyorum.					
18	Değersiz bir insanım.					
19	Keşke birden yok olabilseydim.					
20	Ne zorum var benim?					
21	Hayatta hep kaybetmeye mahkumum.					
22	Hayatım karmakarışık.					
23	Başarısızım.					
24	Hiçbir zaman başaramayacağım.					
25	Kendimi çok çaresiz hissediyorum.					
26	Bir şeylerin değişmesi gerek.					
27	Bende mutlaka bir bozukluk olmalı.					
28	Geleceğim kasvetli.					
29	Hiçbir şey için uğraşmaya değmez.					
30	Hiçbir şeyi bitiremiyorum.					

EK - 4 - ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Eray KURTOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi:	İnebolu / 1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı – Lisans
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı – Yüksek Lisans
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar:	1. ABC Dergisi Dershaneleri – SAMSUN 2. Uyar Özel Eğit. ve Reh. Merkezi – SAMSUN 3. 75. Yıl İlköğretim Okulu – GOP – İSTANBUL 4. Pamukova İHL - SAKARYA
İletişim	
E-Posta Adresi:	eraykurtoglu@hotmail.com
Telefon	
İş:	02645517060
Ev:	03668114904
Cep:	05065957850
Tarih:	19 / 06 / 2009